

Özel Eğitim İhtiyacı Olan
Öğrencilerin Ailelerine Yönelik

ÖZELLEŞTİRİLMİŞ AİLE DANIŞMANLIĞI PROGRAMI

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

ÖZEL EĞİTİM İHTİYACI OLAN ÖĞRENCİLERİN AİLELERİNE YÖNELİK

ÖZELLEŞTİRİLMİŞ AİLE DANIŞMANLIĞI PROGRAMI

EDİTÖR

Doç. Dr. Mustafa OTRAR

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Serpil ALTUNCU VAROL

YAZAR

Prof. Dr. Serap NAZLI

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Uzm. Psk. Dan. Elif Asena AKIN

Uzm. Psk. Dan. İsmail YILDIRIM

GENEL YAYIN NO

9496

TANITICI YAYINLAR DİZİ NO

3149

ISBN

978-975-11-8110-7

TASARIM

sekizstudio.com

Bu yayın Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğünün finansal desteği ile hazırlanmıştır. Yayında beyan edilen görüşler kişilerin kendi sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde Millî Eğitim Bakanlığı'nın görüş ve politikalarını yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

Özel Eğitim İhtiyacı Olan Çocuğa Sahip Ailelerin Sistemik Yapısı	4
Aile Danışmanlığı Süreç Yönetimi Modeli (Aile-DSYM)	6
Aile-DSYM'nin 9 Boyutu	7
Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin Uygulama Esasları, Yapısı ve Öneriler	8
Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışmanlara Öneriler	13
Özelleştirilmiş Aile-DSYM'de Ölçme ve Değerlendirme Süreci	15
Kaynakça	19
EKLER: Özelleştirilmiş Aile-DSYM Planı	20
Ön Oturum: Tanışma, Ön Değerlendirme ve Yapılandırma	21
1. Oturum: Aile Sistemini Değerlendirme	27
2. Oturum: Ailemizde Duygular	34
3. Oturum: Problem Çözme	39
4. Oturum: Güçlü Aile Yapısı	43
İzleme Oturumu: Problem Çözme	48

Doğuştan veya sonradan çeşitli sebeplerle gelişimsel, fiziksel veya zihinsel farklılıklara sahip 0-19 yaş aralığında çocuğu olan ailelere özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aile denilir. Bu yapıdaki aileler dezavantajlı aile sınıfında yer alırlar. Dezavantajlı aileler, diğere ailelere göre daha fazla sorunlar ile karşılaşılırlar ve dengelerini (homeostazi) koruyabilmek için desteğe ihtiyaç duyarlar.

Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler; aile yaşam döngüleri sürecince gelişimsel krizler (evlenme, çocuklarının doğumu, çocukların okula başlaması, iş-mekân değişimi gibi) ve ani krizler, salgın hastalık, depresyon, sel, ekonomik kriz gibi) ile karşılaşılırlar. Bu krizler normaldir ve işlevsel aileler kendi kaynakları ile üstesinden gelirler. Ancak dezavantajlı aileler, gelişimsel ve ani krizler ile karşılaşılıklarında çoğunlukla sarsılır ve dengeleri (homeostazi) bozulur. Bu aileler genellikle, formal ya da informal destekler ile yaşamlarını sürdürürler.

Ülkemizde çocuk ve aile çok önemli bir yere sahiptir; çocuklar ailenin merkezinde yer alır. Çocuklar neslin devamı olarak algılanır. Ebeveynler çocukları için fedakârlık yapar, aile yaşamlarını çocukların bakımı ve gelişimine göre ayarlarlar (Nazlı, 2013, 2022a). Bu nedenle özel eğitim ihtiyacı olan bir çocuğun (bu kitapta 'özel çocuk' olarak nitelendirilecektir) doğumu ile ailelerin dengesi (homeostazisi) sarsılır. Ebeveynler açık ya da zımnî çocuklarını reddeder, birbirlerini suçlar ve çocuğu kendileri için bir ceza olarak algırlarlar. Aile sisteminin önemli bileşenlerinde (alt sistemler, sınırlar, iletişim, kurallar, kök aile ve üst sistemle etkileşim) ciddi sorunlar ile karşılaşan özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerin toparlanması çok uzun sürebilir.

Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerde gözlemlenen sorunlardan bazıları şunlardır:

- Özel çocuğun doğumu ile birlikte ebeveynlerde yoğun hayal kırıklığı, çaresizlik ve kabullenememe
- Eş alt sisteminde duygusal bağların kopuşu, 'özel çocuk' için birbirini suçlama eğilimi ve boşanma riskinin artması
- Özel çocuğun bakım sorumluluğun çoğunlukla anneye yüklenmesi; annede yalnızlık, çaresizlik ve tükenmişlik ruh halinde artış
- Özel çocuğun kardeşleri arasında kabullenilme ve uyum sorunu
- Kök aile ve akraba çevresinden yeterince destek alamama, çocuğun doğumu ile ilgili suçlayıcı ithamlar ile huzuru bozma
- Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailenin sosyal ilişkilerinde zayıflama ve sosyal etkinliklerden dışlanması
- Özel çocuğun bakımı ve gelişiminde sağlık desteğine ve ekonomik, eğitsel desteğe ihtiyaç duyma
- Özel çocuğun evde bakımı nedeni ile ebeveynlerin meslek yaşamında karşılaşılan sorunlar
- Özel çocuğun okul arkadaşları ile uyum sorunları ve aile-öğretmen etkileşimindeki sınırlılıklar

Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğu olan aileler; diğere ailelerden daha fazla tıbbi, özel eğitim ve psikolojik hizmetlerden yararlanmak ve destek kaynakları ile sürekli etkileşim halinde olmak durumundadırlar. Okullarda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların aileleri için ücretsiz ve ulaşılabilir bir destek kaynağıdır. Rehber öğretmenler/psikolojik danışmanlar, okullarda 'çocuk odaklı aile danışmanı' rolünü de üstlenmektedirler.

Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) özel eğitim kurumlarına yönelik hazırladığı Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programı (KGRP) kapsamında geniş çaplı ihtiyaç analizi yapılmıştır. Özellikle rehber öğretmen/psikolojik danışmanların özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler ve aileleri ile ilgili gözlemleri, onların doğal olarak çocuk odaklı aile danışmanı rollerini yerine getirecek yetkinlikte olduklarını göstermektedir. Yapılan ihtiyaç analizinde rehber öğretmenlerin/psikolojik danışmanların izlenimleri aşağıda verilmiştir (Nazlı, 2024):

- Velilerin yalıtılmışlık duygusunun azaltılması amacıyla sosyal destek kaynaklarını fark ettirmek büyük önem taşıyor. Özellikle çocukla ilgili süreçlerde baba genellikle olmuyor. Bu nedenle baba desteği ile anneyi güçlendirmeye yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyorum.
- Velilerin yardım arama becerilerinin güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle çekirdekten, yani aile üyelerinden (eşten) yardım arama becerisinin kazandırılmasında fayda olacağını düşünüyorum.
- Baba genellikle çocuğun onu öfkelenmesi sebebiyle çocuktan uzaklaşıyor. Bu nedenle çocuğa yönelik duygu düzenleme becerilerinin kazandırılmasında fayda vardır.
- “Yalnız değilim” diyebilmesi için velinin diğer özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ebeveynlerle bir araya gelmesi etkili olacaktır. Bu noktada grupta psikolojik danışmanın evrensellik ilkesi göz önünde bulundurulduğunda, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin ebeveynlerine düzenlenecek psikoeğitim programları etkili olacaktır.
- Ailelerde “ertelenmiş bir yaş” olabilir. Çocuğun yetersizlik durumuna ilişkin henüz hiç konuşmamış, duygularını yaşamamış olabilir. Yas sürecinin aşamaları göz önünde bulundurulduğunda veli henüz ilk aşama olan öfke duygusunu bile yaşamamış olabilir. Bu nedenle çocuğun yetersizlik durumunu kabul etmesi zorlaşıyor.
- Ailelerin özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin haklarına ve onlara sunulan imkanlara dair yeterli bilgiye sahip olmadığını söylemek mümkündür. Devlet tarafından sağlanan hakların yanı sıra var olan dernekler hakkında bilgi sahibi olarak bu derneklerin çalışmalarına dahil olmaları, yalıtılmışlık duygularına etki edecek hem de proaktif olmalarını sağlayacaktır. Derneklerin düzenlediği etkinliklere katılarak çocuklarıyla sosyalleşebilirler.
- Ebeveynlerin kendilerini ihmal ettikleri gözlenmektedir. Bu nedenle öz bakım becerilerinin artırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Özel eğitim ihtiyacı olan bir çocukları olmadan önceki yaşamları nasıldı?, ailelere bunu hatırlatmak gerekiyor.
- Ortak ebeveynlik dili geliştirme, özel eğitim ihtiyacı olan çocukta davranış değişikliği gerçekleştirebilmede büyük önem taşımaktadır.

Rehber öğretmenler/psikolojik danışmanlar, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin okula ve sosyal yaşama uyumunu sağlayarak, aile yaşam kalitelerini artırarak, sevgi dolu bir aile atmosferinde yetişmelerini destekleyerek onların iyi oluşlarını artırmaktadırlar. Okullarda bulunan rehberlik ve psikolojik danışma servisleri hem özel çocuklar hem de aileleri için ulaşılabilir, psikolojik destek kaynaklarıdır. Okullarda rehber öğretmenlerin/psikolojik danışmanların, özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelere danışmanlık verirken yararlanabileceği programlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler ve aileleri ile çalışan rehber öğretmen/psikolojik danışmanlar için, bu ailelerin sistemini destekleyecek “aile danışmanlığı programlarının” tasarlanması gerekmektedir. Aile Danışması Süreç Yönetimi Modeli (Aile-DSYM) temelli aile danışmanlığı programı, hem okullarda hem de Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde (RAM) bu ihtiyaca cevap verebilmek için tasarlanmış bir modeldir.

Aşağıdaki başlıklarda önce Aile-DSYM) hakkında kısa bilgi sunulmuş, ardından özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler için "özelleştirilmiş" versiyonu tanıtılmış ve ekte program verilmiştir.

Aile Danışmanlığı Süreç Yönetimi Modeli (Aile-DSYM)

Aile Danışması Süreç Yönetimi Modeli (Aile-DSYM), aile danışmanlığı sürecinin yapılandırılması modelidir. Aile-DSYM, Türk kültürü ve aile yapısına uygun olarak Prof. Dr. Serap Nazlı tarafından geliştirilmiştir. **Aile-DSYM programının genel amacı;** ailenin mikro ve makro sistemini dikkate alarak sistemik bir yaklaşımla hem aile üyelerinin bireysel olarak hem de bir bütün olarak değişimini ve gelişimini destekleyen, ailenin içinde bulunduğu yaşam döngüsünün görevlerini ve bir sonraki evrenin görevlerini daha sağlıklı, doyumlu ve uyumlu olarak yerine getirmesine ve ailenin işlevlerini yerine getirirken karşılaştığı gelişimsel ve ani krizler ile etkili baş edebilmeleri için koruyucu, önleyici ve geliştirici ruh sağlığı hizmetlerinin birincil ve ikincil önleme düzeylerinde kullanılabilecek bir model olarak tasarlanmıştır (ayrıntılı bilgi için bkn. Nazlı, 2020a).

Aile-DSYM'nin genel özellikleri şunlardır (Nazlı, 2020a):

- Aile-DSYM tasarlanırken Ruh Sağlığı Yasası taslağı ve Mesleki Yeterlilik Kurulu'nun (MYK) psikolojik danışman, okul psikolojik danışmanı ve aile danışmanı meslek standartları; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) ile Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) ilgili yönetmeliklerinde verilen rol ve görevler yasal mevzuat olarak temel alınmıştır.
- Aile-DSYM çok kültürlü bir anlayışa sahiptir; geçmişi köklü medeniyetlere dayanan Anadolu coğrafyasının farklı kültürel değerlerini dikkate alır. Aile-DSYM, kültürel evrensellik ve biriciklik ilkesini temel olarak tasarlanmış bir modeldir.
- Aile-DSYM'in kuramsal temelleri, temel sistemik kuramcılar arasında yer alan Bowen, Minuchin, Haley ve Satir'in aile sistemine ilişkin görüşleri ile Carl Rogers'ın birey merkezli yaklaşımı oluşturmaktadır.
- Aile-DSYM modeli birincil ve ikincil düzeyde ruh sağlığı hizmetlerinde yararlanılabilecek, ailelerin gelişimsel ve ani krizler ile baş etmelerinde psikolojik destek sunan bir modeldir.
- Aile-DSYM, tanı-tedavi odaklı değil gelişimsel ve önleyici odaklı aile danışmanlığı hizmetlerinde yararlanılabilecek bir model olarak tasarlanmıştır.
- Aile-DSYM farklı aile yapılarındaki (çekirdek aile, geniş aile, tek ebeveynli aile, üvey ebeveynli aile, evlat edinmiş/koruyucu aile, yabancı uyruklu aile, özel eğitim ihtiyacı olan çocuğu olan aile gibi) ailelerin dinamiklerini dikkate alarak uyarlanılabilecek esneklikte tasarlanmıştır.
- Aile-DSYM birincil değişimi hedefleyen kısa süreli bir model olarak tasarlanmıştır.

Ailelerin iç dinamikleri ve dış dinamikleri dikkate alınarak; Aile-DSYM temelli aile danışmanlığı modelinde, aile sistemi 9 boyutta değerlendirilir ve daha işlevsel/sağlıklı örüntü geliştirmeleri için danışma süreci bu boyutlar dikkate alınarak yönetilir. Diğer bir ifade ile, Aile-DSYM'nin 9 boyutu, modelin anahtar kavramıdır ve modelin ana omurgasını oluşturur. Her aile yapısına uygun olarak bu boyutlar uyarlanır. Aile-DSYM'nin 9 boyutu ve değerlendirme sürecinde yararlanılan sorular Form-1'de verilmiştir (Nazlı, 2020a).

Aile-DSYM'nin 9 Boyutu

Aile-DSYM'de, aile sistemi değerlendirirken toplanması gereken dokuz temel bilgi şunlardır (Nazlı, 2020a, s.120-121):

- 1. Bireysellik-bütünlük:** Aile üyelerinin bireysel gelişimleri destekleniyor mu yoksa engeller neler? Aile bütünlüğü yani gestalt nasıl? Bireyselleşme-aile bütünlüğü dengesi (ben-biz dengesi) var mı yoksa iç içe geçmişlik-kopukluk mu var? Aile üyelerinin bireysel gelişimi sürüyor mu? Bunun için diğer aile üyelerinden destek alıyorlar mı? Ailenin bütünlüğü için neler yapıyor?
- 2. Denge/Homeostazi:** Ailede yatay (gelişimsel ya da ani) ve dikey değişimler neler ve aile buna nasıl tepki veriyor? Aile yapısı değişime esnek mi yoksa katı mı? Ailenin dengesini bozan nedir? Aile kendini dengelemek için neler yapıyor? Problem çözme yöntemleri neler?
- 3. Etkileşim/iletişim:** Aile iç ve dış sisteme açık-kapalı mı? Eşler arasında ve tüm aile üyeleri arasında iletişim tarzları nasıl? Ailenin etkileşimi genel olarak nasıl? Sakinleştirici-suçlayıcı-akılcı-patavatsız mı? Baskın etkileşim tarzı hangisi (suçlayıcı-patavatsız-sakinleştirici-akılcı mı? yoksa uygun mu?) Kim hangi tarzı kullanıyor? Eşlerin ilişkisi "biyolojik-ekonomik-sosyal ve psikolojik gereksinimleri" karşılıyor mu? Evlilik ilişkisinin sağlıklı-sağlıksız olduğunu neye dayandırabiliriz? Genel olarak aile üyeleri anlaşıldığını hissediyor ve bu hissi diğer üyeye veriyor mu?
- 4. Kurallar:** Ailede kurallar nasıl belirleniyor? Tüm aile üyeleri kural belirleme sürecinde etkin mi yoksa kuralları bir üye mi belirliyor? Kurallar belirgin-esnek mi yoksa belirsiz-katı mı? Kuşak çatışması var mı?
- 5. Alt sistemler/sınırlar:** Alt sistemler nasıl oluşmuş? Üç temel alt sistem (eş-ebeveyn-kardeş/çocuk alt sistemi) nasıl yapılanmış? Alt sistem arasındaki sınırları nasıl? Sınırlar belirgin-katı-esnek mi? Alt sistemler rol ve görevlerini yerine getiriyor mu? Güç kimde? Gruplaşma var mı? Koalisyon var mı?
- 6. Ailenin fonksiyon ve görevleri:** Aile sistemi işlevsel/fonksiyonel mi? Hangi fonksiyonlar yerine geliyor ve hangileri gelmiyor? Her üyesi rol ve sorumluluklarını hangi oranda yerine getiriyor?
- 7. Üst sistem ve kök aile:** Ailede gerçek problem hangi alt sistemin rollerini yerine getirmemesinden kaynaklanıyor? Üst sistem ve kök aile: Aile daha üst/geniş yaşam sistemiyle (geniş aile, mahalle, okul, sosyal çevre, vb.) nasıl etkileşim halindedir? Açık-kapalı bir sistem mi? Açık-kapalı dengesi aile üyelerinin gelişimini nasıl etkiliyor? Üst sistemden gelen bilgilerle dengesini nasıl değiştiriyor veya koruyor? Kök ailenin etkisi nasıl? Kök aileden kaynaklanan olumsuz bir durum var mı? Aile köken aile ile arasına sınır koyabiliyor mu yoksa iç içe mi? Ailenin köken aile dışında sosyal arkadaşları (komşular, sosyal arkadaşlar, akran grupları gibi) var mı? Dış sistem (okul, işyeri, belediye, STK gibi) çekirdek aileyi nasıl etkiliyor? Aileni içinde bulunduğu çevrenin gelenekleri, görenekleri, aile değerleri, aile kültürü aileyi nasıl etkiliyor?
- 8. Aile yaşam döngüsü:** Aile hangi evrede? Bu evrenin doğal gelişim görevlerini yerine getirebiliyor mu? Hangi görevlerde zorlanıyor? Bu evrede karşılaştığı problemle nasıl baş ediyor? Bunlar ailenin danışma hizmetine başvurmasında ne kadar etken?
- 9. Fizyolojik ve psikolojik sıkıntı:** Aile üyelerinde patolojik bir durum var mı? Bağımlılık, depresyon, panik atak vb. bir semptom ya da kronik bir hastalık (diabet, tansiyon, kalp vb) var mı? Bu durum tüm aile sistemini nasıl etkiliyor? Aile kronik sağlık problemleri ile nasıl baş ediyor? Bu problemler ailenin danışma hizmetine başvurmasında ne kadar etken?

Kaynak: Nazlı, 2020a

Aile-DSYM çok kültürlü bakış açısı ile tasarlanmış bir modeldir. Her aile biriciktir, özgün ve kompleks sisteme sahiptir. Aile-DSYM farklı aile yapılarına (çekirdek aile, geniş aile, tek ebeveynli aile, üvey ebeveynli aile, yabancı uyruklu aile, özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aile gibi) uyarlanabilecek esneklikte tasarlanmıştır. Her ailenin yapısına göre dinamikleri değişmektedir. Ailenin alt sistemleri, sınırları, kuralları, hiyerarşisi iç dinamiklerini; kök aile, komşular, okul-işyeri, kültürel değerler, gelenek görenekler ve yasal mevzuatlar dış dinamiklerini oluşturur. Her ailenin yapısına, iç ve dış dinamiklerine göre Aile-DSYM uyarlanır (Nazlı, 2020a, 2022b). Anadolu coğrafyasının kadim geçmişi ve kültürel zenginliği çok kültürlü aile danışmanlığına benimsemeyi zorunlu kılmaktadır (ayrıntılı bilgi için Nazlı, 2022b). Ailenin hem evrensel bir kurum olması hem de biricik doğası dikkate alınarak; Aile-DSYM, "kültürel evrensellik ve kültürel biriciklik" ilkesini benimsemektedir.

Her aile yapısının kendine özgü dinamiklerinin olması, sunulacak hizmetin bu aileye özgü uyarlanması çok kültürlü anlayışın temel ilkelerindedir. Bu nedenle 4-14 yaş aralığında özel eğitim ihtiyacı olan çocuğu olan aileler için Özelleştirilmiş Aile-DSYM geliştirilmiştir.

Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin Uygulama Esasları, Yapısı ve Öneriler

Her aile biriciktir, kendine özgü sistemi vardır. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerin kendilerine özgü doğası hem bireysel olarak aile üyelerinin hem de tüm sistemin yapısı ve ihtiyaçları; çok kültürlü aile danışmanlığının önemsenmesini gerektirmektedir. MEB, özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler ve ailelerine özgü KGRP çalışmaları başlatmıştır. Özelleştirilmiş Aile-DSYM programı bu çalışmanın bir parçasıdır.

Özelleştirilmiş Aile-DSYM programı, dezavantajlı aile sınıfında yer alan ve 4-14 yaş aralığında özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip çekirdek ailelere özgü tasarlanmıştır. Bu programın yapısı ve uygulama süreci paylaşılmadan önce, dezavantajlı aileler için Aile-DSYM'nin 9 boyutu Tablo-1'de verilmiştir. Özel eğitim ihtiyacı olan ailelerin ihtiyaçları ve sınırlılıkları dikkate alınarak, Tablo-1'de yer alan 9 boyutta daha sağlıklı/işlevsel örüntü geliştirmeleri için psikolojik destek sunulur. Tablo-1'de ayrıca danışma sürecinde ailelere verilebilecek ödevler verilmiştir.

Tablo-1: Dezavantajlı Aileler için Aile-DSYM'de 9 Boyutlu Değerlendirme

9 Boyut	Aile sistemini yeniden yapılandırma için önerilen ödevler
<p>1. Bireysellik-bütünlük: Aile gestaltinin genel görünümü çok önemlidir. Her aile üyesinin kendi biricikliğini koruması, kişisel gelişimini sürdürmesi yani 'bireysel' kimliği ile aile sisteminde var olması gerekir. Ayrıca her aile üyesinin diğerinin refahı ve mutluluğu için çabalaması, emek göstermesi yani 'bütünlük' için üzerine düşen rol ve sorumluluklarını yerine getirmesi önemlidir. Her aile üyesinin 'ben-biz' dengesini oluşturması hem kendisi hem de ailesi için var olmasigerekir.</p> <p>Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğu olan ailelerde çoğunlukla bu denge çocuklarının doğumu ile bozulur. Çocukların bakımı genellikle anneye verilir ve bu sorumluluk annenin bireysel gelişimini zedeler.</p>	<p>-Bireysellik için:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Meslekte ilerleme için hizmet içi eğitimler/ ek sertifikalar araştırma * Ev hanımı konumundaki eş/anneye yetenek ve hobileri için eğitim/kurs olanaklarını inceleme; topluma gönüllü faaliyetlere (çocuk bakım evleri, huzurevleri, sokak canlılarına destek, STK-vakıflar gibi kuruluşlara katılım) yönlendirme. İŞKUR, yaygın eğitim, belediyelerin meslek kurslarını inceleme gibi ödevler verilebilir.

<p>Babanın ailenin ekonomik ihtiyaçları dışında sorumluluk almaya gönülsüzlüğü sıkça görülür. Ailede bozulan 'ben-biz' dengesi boşanma riskini artırır. Özel çocuğun bakımı ve gelişimi bu boyutun içinde yer almaz. Bu boyut yetişkinler içindir, eş/ebeveynlerin bireysellik ve bütünlük için özen göstermesi beklenilir. Ayrıca bireysel gelişimin sadece çocuklara özgü olmadığı, yetişkinlerin meslek ve üretkenlik bağlamında değerlendirildiği unutulmamalıdır.</p>	<p>- Bütünlük için:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Aile üyelerinin birlikte hoşça vakit geçireceği faaliyetler (piknik, çay saati, ailece birlikte oyun oynama gibi) * Aile üyelerinin birbirlerinin refahı için rol ve sorumluluklarını destekleme, teşvik etme. * Özellikle erkek eşin/babanın aile içi rol ve sorumlulukları için neler yapabileceğini düşündürme ve yapma ile ilgili ödevler.
<p>2.Denge/Homeostazi: Gelişimsel ve ani krizler ailenin bütünlüğüne zarar verir, dengesini bozar. Dengenin uzun süre bozulması ve kendi kaynakları ile toparlanamaması aile bağlarını zayıflatır. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler, ailenin içindeki (eşler arası, kök aile gibi) ve dışındaki (doğal afetler, göç, ekonomik kriz gibi) sorunlardan diğer ailelerden daha fazla etkilenirler. Travmaya karşı daha hassas olan bu ailelerin psikolojik sağlamlık düzeyleri düşüktür ve problemleri için desteğe ihtiyaç duyarlar.</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Problem çözme becerisi güçlendiren ödevler * Alışılmış çözümlerden farklı ve yeni şeyler denemeye teşvik etme * İhtiyaç halinde sosyal destek kaynaklarını (kök aile, güvenilir arkadaş/komşu gibi) artırmaları için ödev * İhtiyaç halinde resmî kurumlardan (Rehberlik ve Araştırma Merkezi,, Sosyal Hizmet Merkezleri, okul rehberlik ve psikolojik danışma servisi, belediyenin ilgili birimleri gibi) destek almaya ilişkin ödevler.
<p>3.Etkileşim-iletişim: Aile üyeleri arasında karşılıklı etkileşim örüntüleri vardır. Her aile üyesi birbirini etkiler ve birbirinden etkilenir. Çoğu aile etkileşimin karşılıklı olduğunun farkında değildir ve olayları 'neden-sonuç' düzleminde ele alır. Oysa ailede etkileşim döngüseldir. Aile üyelerinin iletişim tarzı (sakinleştirici-suçlayıcı-akılcı-patavatsız-uygun) önemlidir.</p> <p>Dezavantajlı ailelerde en temel sorun 'iletişim tarzı'dır. Kendini ifade etme, anlama-anlaşılma, birbirlerine empati ile yaklaşma problemleri yaygındır. Ailede en önemli sorunlar sağlıklı iletişim kuramaktan kaynaklanır. Var olan problemler konuşulmadıkça büyür.</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Karşılıklı belirleyicilik döngüsünü fark ettiren ödevler (eş ilişkisini, kardeş ilişkisini gözlemleme) * Uygun iletişim tarzını destekleyen ödevler (ben dili, biz dili ve empatik dinleme) * Hatalı iletişim tarzlarını gözlemleme ve uygun tarzla dönüştürmeye teşvik etme
<p>4.Kurallar: Kurallar, ailenin sağlıklı işlevde bulunmasında en önemli unsurların başında yer alır. Sağlıklı ailede açık, uzlaşmış ve esnek kurallar vardır. Ailenin genel kuralları ve çocuk yetiştirmeye özel kurallarının olması gerekir. Özellikle çocuklar ile ilgili son sözü 'ebeveyn' alt sistemi verir. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğun bakımı ve gelişimi ile ilgili kuralların net olmaması, ebeveynler arasında uzlaşsı, hiyerarşide tutarsızlık sorunlarına neden olur.</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Aile bütünlüğünü destekleyen kurallar (akşam yemeğinde televizyon, cep telefonu, sosyal medya, kapatarak birlikte olma, haftalık 30 dakika aile sohbeti, hafta sonu aile etkinliği, her iki kök aileye eşit mesafede etkileşim; bayramlar, özel günlerde ailenin bütçesini aşmayan sürprizler gibi) * Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğun bakımı ve gelişimi için kurallar (ebeveynlerin ortaklaşa sorumluluk alması, çocukların yaşına göre ailede sorumluluk üstlenmesine destekleme, çocuğun okuluna ebeveynlerin birlikte katılımı gibi)

<p>5. Alt sistemler ve sınırlar: Ailede üç temel alt sistem vardır: Eş, ebeveyn, çocuk/kardeş. Sağlıklı ailelerde eş ve ebeveyn alt sisteminin rol ve görevlerini yerine getirmesi son derece kritiktir. Aile- DSYM'de en önemli sistem 'eş alt sistemi'dir. Çünkü eşler ailenin mimarı ve kurucularıdır. Aralarındaki bağlılık ailenin devamlılığını sağlar.</p> <p>Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerde kritik sistem olarak görülen eş alt sisteminin güçlendirilmesine öncelik verilir. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğun 'ortak' sorumluluk ile bakımı ve ailede kabulü, varsa kardeşleri ile dayanışma içine girmesinin desteklenmesi ebeveyn alt sisteminin temel görevleri arasındadır. Ancak çoğunlukla özel çocuğun doğumu ailede travma yaratmakta ve eş alt sisteminin duygusal olarak kopmasına yol açmaktadır. 'Engelli çocuk doğuran' anneyi çocuğu ile yalnız bırakma, babanın ev sorumluluğundan kaçma eğilimi eşler arasında kopukluğa; çocuk- anne arasında iç içe geçmeye neden olur.</p>	<p>- Eş alt sistemi için:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Eş bağlılığını artıran ödevler (eş olarak kaliteli zaman geçirme, sadece bir çift olarak etkinlik, nişanlılık döneminde sevilen etkinlikleri hatırlatıcı etkinlikler; birbirleri ile açık ve dolaysız iletişim kurma becerisi, sohbet saatleri, çiftlerin birbirlerinin ihtiyaçlarına duyarlılığı artıran ödevler) <p>- Ebeveyn alt sistemi için:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Çocukların bakımı için ortak anlayışı geliştirici ödevler * Özel çocuğun okul-öğretmeni ile birlikte etkileşime girmeleri için ödevler * Özel çocuğun ve kardeşlerinin demokratik hiyerarşide yaşaması için ortak tutumu destekleyici ödevler <p>- Eş alt sistemi için:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Yaşına uygun aile sorumlulukları ödevleri * Varsa kardeş dayanışması-iş birliğini güçlendiren ödevler
<p>6. Aile işlevi: Sağlıklı ailelerde birlikte kaliteli zaman geçirme, duygu ve düşüncelerini rahatça aktarma, temel ihtiyaçların karşılanması, ait olma ve sevgi ihtiyaçlarının paylaşımı, mizah anlayışı ve özellikle konuşarak ve uzlaşarak 'problem çözme' becerileri gelişmiştir. Hem özel çocuğun gelişimi hem de tüm aile üyelerinin uyumlu ve doyumlu aile atmosferinde yaşayabilmesi için işlevlerine özen göstermesi önemlidir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Birlikte kaliteli zaman geçirme ödevleri * Aile içinde eğlenceyi artırıcı ödevler * Aile ortamında aidiyet ve sevgi duygularını artıran ödevler * Temel ihtiyaçların (barınma, gıda, temizlik gibi) karşılanması için ödevler * Ortak/uzlaşma anlayışı ile problem çözme becerileri için ödevler
<p>7. Üst sistem ve kök aile: İnsanı ve aileleri içinde bulunduğu kültür etkilemektedir. Bowen'ın, 'geneksel değerler ve öğrenilmiş kalıpların nesilden nesile aktarılır' sözü, ülkemizde aileler ile çalışırken dikkate alınması gerekir. TÜİK'in her yıl Şubat ayında yayımladığı yaşam memnuniyet anketleri de aileye ne kadar değer veren bir kültür olduğumuzu kanıtlamaktadır (ayrıntılı bilgi için Nazlı, 2022b).</p> <p>Anadolu'nun zengin kültürel değerleri, çoğunlukla kök aile-çekirdek aile ilişkisini dikkate almayı gerektirmektedir. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler için toplulukçu kültür yapısı; çekirdek ailenin kök ailesi ile dayanışma ve iş birliğine olanak sağlar. Özel çocukların bakımında, büyük ebeveynler en önemli sosyal destek kaynağıdır. Ancak kök ailenin sınırları aşmadan, çekirdek ailenin huzurunu bozmadan özel çocuğun bakımında destek olması gerekir.</p> <p>Üst sistem içinde çekirdek ailenin sosyal (komşu, arkadaşlar gibi) ve kurumsal (resmi, özel kurumlar, okullar, RAM, SHM, belediye, iş yeri gibi) etkileşim kurabileceği ve ihtiyaç halinde destek alabileceği sosyal ve kurumsal kaynaklar yer alır. Bunlar normal ailelere göre özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerde çok daha önemli kaynaklardır.</p>	<p>- Kök aile için:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Her iki kök aileye eşit saygılı mesafe koyabilme ile ilgili ödevler * Kök ailenin, çekirdek ailenin kararlarına ve işleyişine karışmasını engelleyici ödevler * İhtiyaç halinde kök aileden sosyal destek alma ödevleri * İhtiyaç halinde aile büyüklerinin özel çocuğun bakımına destek olma ile ilgili ödevler <p>- Üst sistem için:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Aileyi etkileyen kurumlarla etkileşim ödevleri (çocuğun okulu, eşlerin iş ortamı, belediyeler gibi) * Ailenin destek alacağı resmi-özel kurumlar ile etkileşim ödevleri (Engelsiz Yaşam Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi, RAM, İŞKUR, Halk Eğitim Merkezleri, belediyenin ilgili birimleri gibi) bakımına destek olma ile ilgili ödevler

<p>8.Aile yaşam döngüsü: Her ailenin gelişim döngüsünde doğal problemlerle karşılaşması normaldir. Bu şekilde aileler her evrede değişir ve gelişirler. Ancak özel çocukların doğumu ile sarsılan aile yapısı, çocuk büyüdükçe onun bakımı ve geleceğine ilişkin kaygılar; ailenin sağlıklı örüntüsünü artırır. Çocukları büyüdükçe topluma uyumsürecinde ne yapacağını bilmeyen özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailenin, kendisini yalnız ve çaresiz hisseden ebeveynlerin desteğe ihtiyacı artmaktadır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Her yaşam döngüsünün doğal problemleri olduğunu fark ettiren ödevler * Şimdi ve gelecek yaşam döngüsüne hazırlayıcı ödevler * Güçlü aile yapısını destekleyici ödevler
<p>9.Fizyolojik ve psikolojik problemler: Ailede kronik (özellikle kalp, şeker, kanser) ve psikiyatrik hastalıklar (özellikle kronik depresyon, panik atak, şizofreni) aile sistemini derinden etkiler. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler, doğal olarak bu grupta yer aldıkları için 'dezavantajlı aile' sınıfında yer alırlar. Özel çocuğun dışında, diğer aile üyelerinde var olan fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıkların olması bu ailelerin sistemini derinden etkiler.</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Ailenin sağlık kontrollerine özen gösterilmesi için ödevler * Özel çocuğun tıbbi kontrolleri ve varsa ilaçlarına özen gösterilmesi için ödevler

- Özelleştirilmiş Aile -DSYM, okul rehberlik ve psikolojik danışma servisleri ile Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde (RAM) özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelere hizmet sunmak için tasarlanmıştır.
- Özelleştirilmiş Aile-DSYM, doğası nedeni ile ikincil önleme düzeyinde koruyucu, önleyici ve geliştirici bir model olarak tasarlanmıştır.
- Özelleştirilmiş Aile-DSYM, kısa süreli ve birincil değişimi hedefleyen model olarak tasarlanmıştır.
- Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin kuramsal alt yapısını "temel sistemik aile terapisi kuramları" oluşturmaktadır (ayrıntılı bilgi için bkn. Nazlı, 2020b, 2022b).
- Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerin de farklı dinamikleri bulunmaktadır. Bu dinamikler dikkate alınarak, Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin dahil etme kriterleri belirlenmiştir. Dahil etme kriterleri şunlardır:
  - 4-14 yaş arası özel eğitim ihtiyacı olan çocuğu olan aileler
  - Ailenin "çekirdek aile" yapısında olması, yani tam aile yapısında (boşanmamış, ayrı yaşamayan) ebeveynler ve çocuklardan oluşması
  - Ebeveynlerin psikiyatrik tedavi görmemesi, daha önce tanı almamış olması
  - Ebeveynlerin en az temel eğitim (ilkokul ve ortaokul düzeyi) düzeyinde olması

- Özelleştirilmiş Aile-DSYM programı bir ön görüşme, dört oturum ve bir izleme oturumundan oluşmaktadır. Ön görüşme, birinci oturum ve izleme oturumu ebeveyn/ler ile; 2.-3. ve 4. oturumlar tüm aile üyeleri ile birlikte yürütülür.
- Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin 2.,3. ve 4. Oturumları tüm aile üyeleri ile yapılır. Ancak 'özel çocuğun' ihtiyaçları dikkate alınır. Ayrıca, özel çocuğun varsa kardeşlerinin okul saati, sınavları dikkate alınarak gerekli esneklik sağlanır.
- Özelleştirilmiş Aile-DSYM programı; ön oturum 30-40 dakika, diğer oturumlar 50-60 dakika ve haftada bir oturum olacak şekilde uygulanır. Ön oturumdan sonra aile ile çalışma kararı alınmışsa, 1. Oturum aynı haftada yapılır. 4. Oturumdan bir ay sonra izleme oturumu yapılır.
- Oturum sürecine ebeveynlerin her ikisi de davet edilir. Ancak ebeveynlerden birinin (genellikle baba) gönülsüz olması nedeni ile hizmet ertelenmez; tek ebeveyn ile süreç başlatılır ve diğer ebeveyn teşvik edilir.
- **Ön görüşme** ebeveyn/ler ile yapılır. Ailelerin modele uygunluğu kontrol edilir; sözlü ve yazılı onamları alınır. Ön görüşmede ailenin, Özelleştirilmiş Aile-DSYM'ye uygun olmadığına karar verilirse; ihtiyaca göre uzmana havale (RAM, Engelsiz Yaşam Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi, Sosyal Hizmet Merkezi, hastane vb) edilir.
- **Birinci oturum**, ebeveyn/ler ile yapılır ve Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin 9 boyutunda aile sistemi değerlendirilir (Tablo-1 inceleyiniz). Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aile olarak hangi boyutlarda sıkıntı yaşandığına, ailenin desteklenmesi için oturumlarda ve oturum sonlarında verilebilecek ödevlere karar verilir.
- **İkinci oturum**, tüm aile üyeleri (ebeveynler ve çocuklar) ile yapılır. İşlevsel/sağlıklı aile sisteminde duygular önemli rol oynar ve aile bağlılığını güçlendirir. Bu nedenle tüm aile üyeleri ile yapılan ilk oturumda duygular ele alınır. Bu oturumda duyguların ifade edilmesi, aile üyelerinin sevildiğini, ait olduğunu ve anlaşıldığını, hissetmesi için empatik dinleme, ben ve biz dili becerileri artırılır.
- **Üçüncü oturum**, tüm aile üyeleri (ebeveynler ve çocuklar) ile yapılır. Bu oturumda problemlerin aile üyelerinden saklanmadan, üstü örtülmeden etkili çözümü için neler yapılabileceği üzerinde durulur. Ailede problem çıktığında sağlıksız/hatalı konuşma tarzı (alttan alan, suçlayıcı, akılcı ve patavatsız) yerine, uzlaşarak sorunun nasıl çözüleceği ele alınır. Aile üyelerine gelişimsel ve ani krizler ile baş etmelerine destek olacak ben - biz dili ile problem çözme becerisi kazandırılır.
- **Dördüncü ve son oturum**, tüm aile üyeleri ile yapılır. Son oturumda, özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailenin sistemi şimdi ve gelecekte olası zorlu yaşamlara karşı güçlendirmeye odaklanılır. Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin odağında olan temel boyutlarında (bireysellik-bütünlük, denge, iletişim, kurallar, alt sistemler, kök aile ve üst sistem) aile üyelerine farkındalık kazandırılır ve bu boyutlarda işlevsel/sağlıklı örüntü geliştirmeleri için teşvik edilir.
- İzleme oturumu ebeveyn/ler ile yapılır ve özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailenin Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin 9 boyutunda hangi oranda değiştiği ele alınır. Ayrıca güçlü aile yapısı için neler yapılabileceği fark ettirilir.
- Aile danışmanlığında "ödev" çok önemli bir tekniktir. Bu nedenle ön görüşmeden itibaren ödev verilerek, ailenin işlevsel/sağlıklı örüntü geliştirmesi teşvik edilir.
- Özelleştirilmiş Aile-DSYM sürecinde "sistemik/döngüsel" sorular çok sık kullanılır. Bu soru tipi aile danışmanlığında aynı zamanda önemli bir tekniktir; hem danışmanın hem de aile üyelerinin aile yapılarını fark etmeleri ve onları dönüşüme hazırlamada sistemik/döngüsel sorulardan yararlanılır. Ayrıca 2. Oturumdan itibaren "dönüşlü soru" tipinden yararlanılarak, ailenin işlevsel/sağlıklı örüntü geliştirmesi için desteklenir.

- Aile danışmanlığında önemli bir diğer teknik ise “övgü” tekniğidir. Övgü tekniği ailenin değişimini ve dönüşümünü teşvik etmek için yapılır. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler dezavantajlı ve zor danışan grubundadır. Bu aile yapısını değişime teşvik etmek zordur. Bu nedenle övgü tekniği, normal ailelere göre özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerde çok daha fazla ön plana çıkmaktadır. Her oturum sonunda “övgü” tekniği kullanılmaya özen gösterilmiştir.

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışmanlara Öneriler:

- * Özelleştirilmiş-Aile DSYM’de en önemli alt sistem eş ve ebeveyn alt sistemleridir. Eş alt sistemi ailenin kurucu alt sistemi ve devamlılığını sağlayan alt sistemi; ebeveyn alt sistemi hiyerarşiyi sağlayan, çocukların gelişimi için ortam hazırlayan alt sistemdir. Bu nedenle Özelleştirilmiş-Aile DSYM’de öncelikle eş alt sistemine ve daha sonra ebeveyn alt sistemine odaklanıldığını dikkate alınız.
- * Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerde “özel çocuk” doğumu ile sarsılan eş alt sisteminde bağlılığın artırılması önemlidir. Bu nedenle ön görüşmeden itibaren eşlerin her ikisinin de katılım durumuna, oturumda birbirlerine karşı beden ve sözlü ifadelerine dikkat ediniz.
- * Eşlerden birisi, genellikle baba, danışma sürecine ön yargılıdır. Kadınlar konuşarak problem çözmeye yatkın iken, erkekler problemlerin konuşulmasını ‘zayıflık, yetersizlik’ olarak algılama eğilimindedir. Davet edildiği halde gelmeyen erkek eşin/babanın gelmeme durumunu değerlendirirken bunu göz önünde bulundurunuz.
- * Kadın eş/anne kültürel olarak ailenin ‘iç işleri bakanı’ olarak yönlendirilir. Hem ev işleri hem de çocukların bakımı ve gelişiminde birinci derecede rolü kadın/anne üstlenir. Bu nedenle okul rehberlik ve psikolojik danışma servisine kadınlar/anneler daha sık gelirler. Kadının aile sistemindeki başat rolü, sistemik dilde ifade etmek gerekirse “aile hiyerarşisinde” lider rolü olduğunu dikkate alınız. Kültürümüzde her ne kadar babanın lider rolünde olduğu düşünülse de annenin rolünü yadsımayınız. Bu nedenle teşvik ettiğiniz halde baba katılımı olmazsa, süreci anne ile başlatınız.
- * Özel aileler dezavantajlı aile sınıfında ve zor danışanlardır. Özellikle alt sosyoekonomik ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler ile çalışırken zorlanabilirsiniz. Bu ailelere karşı anlayışlı olunuz, ancak empati ile sempatiyi birbirine karıştırmayınız.
- * Kültürel olarak insanlara şefkatle ve merhametle yaklaşma eğilimimiz, mağdurları kollama destek olma değerimiz yüksektir. Ancak özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerin profesyonel ruh sağlığı uzmanına daha fazla ihtiyaç duyduğunu unutmayınız. Aile danışmanı profesyonel hizmet kaynağı, ailelere en önemli psikolojik destek sunan uzmandır.
- * Ön görüşmeden itibaren “terapötik işbirliği” için çaba harcayınız. Terapötik işbirliği için ‘doğru düzeyde empati’ kurduğunuzdan emin olunuz. Temel düzey empatide danışanların hissettikleri ile bu duygularının altında yatan düşünceler, yaşantılar ve davranışların temel olarak anlaşılması; ileri düzey empatide danışanların açıkça ifade edemediklerini yansıtan düzeydir.
- * Ebeveynlerin kendileri ve özel çocukları ile ilgili açıkça ifade edemedikleri duygu ve düşüncelerinin olmasını normal olarak karşılayınız. İleri düzeyde empati beceriniz ile bu durumu belirlediğinizde, yüzleştirme yapmayınız. Özelleştirilmiş Aile-DSYM, psikoanalitik temelli bir

model değildir. Rogerian tutum benimseyerek kolaylaştırıcı ve destekleyici aile danışmanı rolünü üstlenmeye özen gösteriniz.

- * Özelleştirilmiş Aile-DSYM'de kolaylaştırıcı, destekleyici aile danışmanı rolü ile tüm aile üyelerine "eşit" mesafede hizmet sunulur. Aile danışmanlığında, yalnızca bir kişi ile süreç yönetilse bile; aile üyelerinden ziyade sisteme odaklanıldığını dikkate alınız.
- * Aile danışmanlığının en önemli ilkesi "eşitlik ve tarafsızlık" ilkesidir. Özellikle yetişkin aile üyelerine eşit mesafede olmaya özen gösteriniz. Ancak yaşları küçük ve ihmal edilen aile üyelerinin (özellikle özel çocuğun) hak savunuculuğu rolünü de üstlendiğinizi unutmayınız.
- * Tüm aile üyeleri ile yapılan oturumlara ısınma oyunları ile başlayınız ve herkesi ilgi ile dinlediğinizi, eşit söz verdiğinizi, empatik ve koşulsuz kabul ilkeleri ile yaklaştığınızı hissettiriniz.
- * Aile üyeleri ile etkileşim sürecinde ilgili, rahat bir beden duruşu, yumuşak ses tonu, nezaketli üslup ve profesyonel bir duruş sergilemeye özen gösteriniz.
- * Özelleştirilmiş Aile-DSYM, 4-14 yaş aralığındaki özel çocuklara sahip ailelere özgü tasarlanmıştır. Çocuklar ile birlikte yapılacak oturumlarda; çocukların yaşına ve gelişim dönemlerine, yetersizlik türüne ve derecesine dikkat ederek oturum planlarında düzenleme yapınız.
- * Ön görüşme ve 1. Oturumun "sosyal aşamasında" ebeveynlere çay ikramı teklifinde bulununuz. Çay kültürümüzde samimiyeti temsil eder ve ebeveynleri danışma sürecine çeker. Bunun dışında odanızda selpak ve su bulundurmaya ihmal etmeyiniz.
- * Sürece başlamadan önce tüm oturum planlarını okuyarak, gerekli ön hazırlıkları yapınız. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciniz ve ailesi ile ilgili öğretmen/lerinden bilgi toplayınız ve farklı mekanlarda (sınıf, teneffüs) öğrenciyi gözlemleyiniz.
- * Her oturum sonrası izlenim raporunuzu yazınız, gözlem formunu doldurunuz ve bir sonraki oturum planını okuyarak hazırlık yapınız.
- * Bu kitapta etkinlik planlarının arkasında verilen formlar örnektir. Aileye vereceğiniz formları, bulunduğunuz çevrenin kültürel değerleri, ailenin sosyo-ekonomik düzeyini dikkate alarak revize ediniz.
- * Tüm aile üyeleri ile yapacağınız 2., 3. ve 4. Oturumda, önce çocuklara söz veriniz. Çocuklar konuşmak istemezse zorlamayınız. Özellikle, özel çocuk kendisini ifade etmekte zorlanıyorsa resim çizmesini, hareketleri ile kendisini ifade etmesini isteyiniz. Özel çocukla etkileşiminizin ebeveynler için rol model olduğunu dikkate alınız.
- * Her oturum sonunda "övgü" tekniğini kullanmayı ihmal etmeyiniz. Aile sisteminde değişim, normal ailelere göre dezavantajlı ailelerde oldukça zordur. Aileyi değişime teşvik etmek için oturum sürecinde gözlem yapınız ve bunu uygun şekilde aileye iletiniz.
- * Ailenin daha sağlıklı işlevsel yapıya dönüşmesinde yani değişiminde "danışmanın kanıtlarını" gösterme ailenin motivasyonunu artırır. Aileler süreç içinde küçük adımlar ile değiştiğinin farkına varmazlar. 3. Oturumdan itibaren, danışma sürecinin başından sonuna kadar her fırsatta aileye kanıtları göstermeye özen gösteriniz. *"Fark ediyorum ki bugün enerjiniz yüksek... Bir önceki oturuma kıyasla bugün birbiriniz ile daha sakin konuşuyorsunuz... Sanırım, aile yapınızı incelemek eşiniz ile ilişkinizi farklı açılardan değerlendirmenizi sağlıyor... Sizleri bu oturumda daha sakin ve birbirine destekleyici üslupta gözlemliyorum."* gibi gözlemlerinizi paylaşabilirsiniz.
- Rehberlik ve psikolojik danışma servisinin oturma düzenini imkanlar dahilinde düzenleyiniz. Ebeveynlerin, çocuk/ların ve sizin rahatça oturabileceğiniz bir oturma düzeni; ortada bir küçük sehpa ve su, peçete olmasına özen gösteriniz. Danışma sürecinde masanızda oturmayınız; ebeveynler geldiğinde ayakta karşılayıp tokalaşınız ve süreç tamamlandığında yine ayağa kalkınız ve tokalaşarak uğurlayınız. Çocukların yaşına dikkat ederek

ihtiyaç duyabileceğiniz materyalleri (resim çizdirme için materyaller, parmak kuklası gibi) öğretmenlerine sorarak rehberlik ve psikolojik danışma servisinde bulundurunuz. Rehberlik ve psikolojik danışma servisinin ışığı, ısı, dekoru ve renkleri ile aile üyelerine sıcak ve samimi hizmet sunmayı hedefleyen psikolojik destek mekânı olduğunu hissettirmeye özen gösteriniz.

- Son oturumdan bir ay sonra izleme oturumu için hazırlık yapınız. Çocuğun öğretmeni ile görüşerek hem çocuk hem de ailesi hakkında bilgi toplayınız. Fırsat buldukça siz de çocuğu farklı ortamlarda (sınıf, okul bahçesi gibi) gözlemleyiniz.
- Özelleştirilmiş-Aile DSYM’de değerlendirme süreci, bir sonraki başlıkta verilmiştir. Ön oturum hariç, her oturumda kendi gözlemlerinizi “gözlem formuna” (FORM-2) kaydediniz. Yine ön oturum hariç, her oturum sonunda aile üyelerine bir açık uçlu ve derecelendirmeli soru yönelterek ailenin süreci değerlendirmesini “öz değerlendirme formuna” (FORM-3) kaydediniz. Ayrıca 4. Oturum ve izleme oturumu sonunda ebeveynlere değerlendirme formu (FORM-4) veriniz.

Özelleştirilmiş Aile-DSYM’de Ölçme ve Değerlendirme Süreci

Özelleştirilmiş Aile-DSYM’nin ölçme ve değerlendirmesi “süreç ve sonuç odaklı” yaklaşımlar ile yapılır:

Süreç odaklı değerlendirmede;

- Programı uygulayan rehber öğretmen/psikolojik danışman tarafından gözlemleri ve izlenimleri **Özelleştirilmiş Aile-DSYM Gözlem Formu**’na her oturum sonrası kaydedilir. Gözlem formu “1- Çok düşük, 2- Orta, 3-İyi ve 4-Çok” olacak şekilde işlenir. Aileye ilişkin gözlem formunun ortalaması **2.5-3 puan** ise, aile danışmanlığı hizmetinin başarılı olduğu kabul edilir. (FORM-2)
- Programdan yararlanan aile üyelerinin her oturum sonunda kendileri için yapmış oldukları öz değerlendirme puanlarında (1 ile 10 arasında yapılan derecelendirme tekniği) en az 1 (bir) puan artış; aile danışmanlığı hizmetinin başarılı olduğunu kanıtlayan bir diğer gösterge olarak kabul edilir. Bu puanların kaydı için **Özelleştirilmiş Aile-DSYM Öz Değerlendirme Formu** kullanılır (FORM-3).

Sonuç odaklı değerlendirmede;

- Özelleştirilmiş Aile-DSYM’nin 4. Oturumunda ve izleme oturumunda ebeveynlere **Özelleştirilmiş Aile-DSYM Değerlendirme Formu** verilir (FORM-4). Değerlendirme formu “1- Çok düşük, 2- Orta, 3-İyi ve 4-Çok” olacak şekilde işlenir. Değerlendirme formunun ortalaması **2.5-3 puan** ise, aile danışmanlığı hizmetinin başarılı olduğu kabul edilir.

Özelleştirilmiş Aile-DSYM Gözlem Formu

Sayın rehber öğretmen/psikolojik danışman

Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aile ile yürüttüğünüz aile danışmanlığı sürecindeki izlenimlerinizi her oturum sonunda yapınız. Süreçte ebeveyn/lere ilişkin gözlemlerinizi dikkate alarak formu doldurunuz. Eklemek istediğiniz görüşleriniz varsa, yorumunuzu katmadan yazınız.

OTURUM: 01 02 03 04

Aşağıdaki maddeleri okuyarak; 1- Çok düşük, 2- Orta, 3-İyi ve 4-Çok iyi olarak işaretleyiniz.

- Ebeveyn/ler oturumlara isteyerek ve motive olmuş şekilde katıldı.	01	02	03	04
- Ebeveyn/ler verilen yönergeleri dikkatle dinledi.	01	02	03	04
- Ebeveyn/ler verilen ödevleri yaparak oturuma geldi.	01	02	03	04
- Ebeveyn/ler randevulara vaktinde geldi.	01	02	03	04
- Ebeveyn/ler kendi aile sistemlerine ilişkin farkındalık kazandı.	01	02	03	04
- Ebeveyn/ler sistemik sorular ile ailelerini değerlendirme fırsatı buldu.	01	02	03	04
- Ebeveyn/ler dönüşlü sorular ile yeni davranışlar önerdiler.	01	02	03	04
- Ebeveyn/ler oturumdan yararlandı.	01	02	03	04

İlave görüşünüz varsa yazınız:

.....

.....

.....

.....

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman
Tarih/İmza

Özelleştirilmiş Aile-DSYM Öz Değerlendirme Formu

Sayın rehber öğretmen/psikolojik danışman,

Oturum sonlarında aileye yönelttiğiniz "açık uçlu" ve "1-10 derecelendirmeli" soruya, aile üyelerinin verdikleri yanıtı ve puanları yazınız.

Açık uçlu soruya verilen yanıtlar:

- 1. Oturum:** .....
- 2. Oturum:** .....
- 3. Oturum:** .....
- 4. Oturum:** .....
- 5. Oturum:** .....

Oturum	Anne	Baba	Özel Çocuk	Varsa Kardeş	Varsa Kardeş
1. Oturum					
2. Oturum					
3. Oturum					
4. Oturum					

Toplam puan: .....

Özelleştirilmiş Aile-DSYM Değerlendirme Formu

Sayın velimiz,

Size sunmuş olduğumuz aile danışmanlığı hizmetini değerlendirmeniz bizim için kıymetlidir. Desteğiniz için teşekkür ediyoruz.

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisi

Aşağıdaki maddeleri okuyarak; **1- Çok düşük, 2- Orta, 3-İyi ve 4-Çok iyi** olarak işaretleyiniz.

- Aile danışmanlığı hizmeti eğlenceli ve verimli geçti.	01	02	03	04
- Bu hizmeti almaktan memnun kaldım.	01	02	03	04
- Kendi ailemi inceleme fırsatı buldum.	01	02	03	04
- Ailede duygularımızı daha iyi ifade ediyoruz.	01	02	03	04
- Ailede birbirimizi empati ile dinliyoruz.	01	02	03	04
- Ailede problemlerimizi konuşuyoruz ve uzlaşarak çözmeye çalışıyoruz.	01	02	03	04
- Her aile üyesi hem kendisi hem de tüm ailemizin mutluluğu ve huzuru için elinden gelini yapar.	01	02	03	04
- Ailemizde temel kurallarımız belirledik ve uygulamaya özen gösteriyoruz.	01	02	03	04
- Özel çocuğumuzun gelişimi için eşim ile birlikte ortak sorumluluk alıyoruz.	01	02	03	04
- Problemlerle karşılaştığımızda hangi kurumlardan destek alacağımızı biliyoruz.	01	02	03	04
- Aile sohbet saatini düzenli olarak uyguluyoruz.	01	02	03	04
- Okul rehberlik ve psikolojik danışma servisine ihtiyaç duyduğumuzda başvuracağımı biliyorum.	01	02	03	04
- Aile danışmanlığı hizmeti ile ailemiz güçlendi.	01	02	03	04
- Almış olduğum aile danışmanlığı hizmetini diğer ailelere önereceğim.	01	02	03	04

İlave görüşünüz varsa yazınız:

.....

KAYNAKÇA

Nazlı, S. (2013). Evli kadınların aile sistemlerini algılayışları. *AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46 (1), 417-437.

Nazlı, S. (2020a). Aile danışmanlığı süreci. S. Nazlı (Ed.), *Evlilik ve aile psikolojik danışmanlığı* içinde (s. 110- 134). Ankara: Anı Yayınevi.

Nazlı, S. (2020b). Temel sistemik kuramlar. S. Nazlı (Ed.), *Evlilik ve aile psikolojik danışmanlığı* içinde (s. 50- 81). Ankara: Anı Yayınevi.

Nazlı, S. (2022a). *Aile danışmanlığı* (17. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Nazlı, S. (2022b). Çok kültürlü aile psikolojik danışması bağlamında sistemik kuramların değerlendirilmesi: Vavien filmi analizi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 5 (2), 1-34.

Nazlı, S. (2024). MEB Özel Eğitim Kurumları KGRP Tasarımı Projesi için İhtiyaç Analizi Raporu.

ÖZELLEŞTİRİLMİŞ AİLE-DSYM TEMELLİ AİLE DANIŞMANLIĞI PLANI

(İkinci Önleme Düzeyi)

Ön oturum / 4 danışma oturumu / İzleme oturumu

Süre
50-60 Dk.
(Haftada 1 Oturum)

Kuramsal Temeller	Temel sistemik kuramlar (Bowen, Minuchin, Satir, Haley), Rogers'ın birey merkezli terapisi, çok kültürlü aile psikolojik danışması yaklaşımı
Aile Yapısı	4-14 yaşlarında özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip çekirdek aile
Danışanlar	Ön görüşme, 1. Oturum ve izleme oturumu ebeveynler ile; 2., 3., 4. Oturumlar tüm aile üyeleri ile yapılır.
Programın Genel Amacı	Dezavantajlı aile yapısında yer alan özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerin sistemlerini güçlendirerek şimdiki ve gelecek yaşamlarındaki zorlu yaşam koşullarına hazırlamak için koruyucu, önleyici ve geliştirici hizmet sunmak programın temel amacıdır. Ayrıca, özel çocuğun sağlıklı gelişimi için aile ortamının düzenlenmesi ve ailenin özel çocuğunu kabul etmesi, sorumluluklarını benimsemesi amaçlanmaktadır.
Kazanımlar	<p>1. Oturum: Aile sistemini fark eder.</p> <p>2. Oturum: Duygularını ailesine nasıl ifade edeceğini kavrar.</p> <p>3. Oturum: Aile problemlerini uzlaşarak nasıl çözeceğini kavrar.</p> <p>4. Oturum: Aile yapısını güçlendirmek için yeni davranış örüntülerini nasıl geliştireceğini kavrar.</p> <p>İzleme Oturum: Aile danışması sürecinde elde ettiği becerileri ailesini güçlendirmek için nasıl kullanacağını kavrar.</p>
İçerik	<p>Ön Oturum: Tanışma, Ön Değerlendirme ve Yapılandırma</p> <p>1. Oturum: Aile Sistemini Değerlendirme</p> <p>2. Oturum: Ailemizde Duygular</p> <p>3. Oturum: Problem Çözme</p> <p>4. Oturum: Güçlü Aile Yapısı</p> <p>İzleme Oturumu: İşlevsel Aile</p>
Danışma Süreci	Aile bağlılığının güçlenmesi, problemlere etkili çözüm üretmeleri için temel beceriler kazandırılacak, işlevsel/sağlıklı örüntü geliştirmeleri için Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin 9 boyutunda süreç yönetilecektir. Oturumlar ödev paylaşımı ve ısınma oyunları ile başlatılacak, oturumun temasına uygun bilgilendirme yapılacak ve aile üyelerinin farkındalığı ve dönüşümü için sistemik ve dönüşlü sorulardan yararlanılacaktır. Oturum sonunda ailenin öz değerlendirmesi alınacak, oturum özetlenecek, ödev ve övgü tekniği ile oturum kapatılacaktır. Süreçte terapötik iş birliğini artırmak için temel yardım becerileri kullanılacaktır.
Değerlendirme Süreci	Süreç ve sonuç değerlendirmesi yaklaşımları benimsenecektir.

ÖN OTURUM

Tanışma, Ön Değerlendirme ve Yapılandırma

Süre
30-40 Dk.

Oturum Amacı

• Ön oturum, ailenin danışma sürecine alınıp alınmayacağına karar vermek için yapılır. Aile, Özelleştirilmiş Aile-DSYM kriterlerine uygun olarak değerlendirilirse, yapılandırma ile katılımları teşvik edilecek ve terapötik ittifak oluşturulmaya başlanılacaktır. Ayrıca danışmaya katılacak aile üyelerinin belirlenmesi ile ebeveyn/lerden sözlü ve yazılı onam alınacaktır.

Araç - Gereç, Materyal

- EK-1: Özelleştirilmiş Aile-DSYM Hizmetine Ön Kabul Formu
- EK-2: Bilgilendirilmiş Onam Formu (2 adet)

Özelleştirilmiş Aile- DSYM Dahil Etme Kriterleri

- 4-14 yaş arası özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler
- Ailenin "çekirdek aile" yapısında olması, yani tam aile yapısında ebeveynler ve çocuklardan oluşması
- Ebeveynlerin psikiyatrik tedavi görmemesi, daha önce tanı almamış olması
- Ebeveynlerin en az temel eğitim (İlkokul ve ortaokul düzeyi) düzeyinde olması
- Ailenin işsizlik, sosyal yardım alan aile kapsamında olmaması

Danışma Süreci

- Ön görüşme yetişkin aile üyesi (ebeveyn/ler yani veli) ile yapılır. Ebeveyn/ler birlikte ön görüşmeye davet edilir. Ancak gelmeyen ebeveyn olursa tek ebeveyn ile ön görüşme yapılır. Ön görüşme "başlangıç, çalışma ve sonlandırma" olmak üzere üç aşamadan oluşur.

Başlangıç (2-3 dk.) • Sosyal aşama

1. Rehber öğretmen/Psikolojik danışman kendisini tanıtır ve ebeveyn/ler ile tanışır.
2. Sosyal aşamada çay ikramı teklif edilir ve genel sohbet edilir.
3. Ön görüşmeye gelmeyen ebeveyn varsa bunun nedenleri sorulur ve diğer oturumlara katılım durumu ele alınır.

Çalışma (20 dk.)

4. Ebeveyne/lere önce Aile-DSYM Hizmetine Katılımı Değerlendirme Formu'na (EK-1) yönelik sorular yöneltilir.
5. EK-1'deki sorulara verilen yanıtlar ve ebeveyn/lerin verdiği izlenim, özel çocuğun öğretmen/lerden alınmış olan ön bilgiler ile danışmaya devam durumu değerlendirilir.

Sonlandırma (2-3 ya da 10-15 dk) • Ön değerlendirme • Havale ya da yapılandırma

- Sözlü ve yazılı onam • Ödev • Randevu ayarlama • Övgü

6. **Özelleştirilmiş Aile-DSYM'ye uygun olmadığına karar verilirse;** aile ihtiyaca göre uzmana (RAM, Engelsiz Yaşam Merkezi, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi, Sosyal Hizmet Merkezi, Hastane vb.) yönlendirilir. Katılımları için teşekkür edilir, ihtiyaç halinde rehberlik ve rehberlik ve psikolojik danışma servisine gelmeleri söylenir.
7. **Özelleştirilmiş Aile-DSYM'ye uygun olduğuna karar verilirse;** ailenin danışma sürecine katılımı teşvik edilir.
8. Ailenin bakış açısı ile ana problem belirlenir ve danışma sürecinden beklentileri alınır.
9. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuk (özel çocuk) hakkında bilgi alınır ve ebeveyn/lerin çocuğuna karşı tutumu gözlemlenir.
10. Rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile etkileşim halinde olmanın önemi vurgulanır:
  - *Özel çocuğumuz bizim için değerli bir öğrencidir. Birlikte çocuğumuzu hayata hazırlayacağız. Lütfen kendinizi yalnız ve çaresiz hissetmeyiniz. Özel çocuğunuzu ödül ya da ceza olarak görmemelisiniz. Onun durumunu kabullenmek ve onun için yaşam alanlarını güzelleştirmek için birlikte çabalamalıyız. Okulumuzun kapısı size her zaman açıktır... Öğretmenlerimiz ile sürekli etkileşim içinde özel çocuklarımızı hayata hazırlıyoruz. Sizin de aile ortamınızı düzenlemeniz, güçlü aile atmosferiniz için birlikte çalışmamız özel çocuğumuzun gelişiminde çok önemlidir. Çocuklarımızın iki önemli yaşam alanı vardır. Bunlar aile ve okuldur. Çocuklar aile ve okulda onlara öncülük eden yetişkin rol modellerinin birbirleri ile uyumunu gözlemlerse, daha mutlu olur ve gelişimleri desteklenir.*
11. Ebeveyn/lerin anlattıkları özetlenir:
  - *Sayın velimiz, öğrencimiz .... bizim için kıymetlidir. Onun gelişimine birlikte katkı sunmak için bugün bir aradayız. Aile ortamı, çocukların gelişimlerini olumlu ya da olumsuz etkiler. Aile danışmanlığı hizmetimizi alarak, daha sağlıklı/işlevsel aile ortamında tüm aile üyelerinin ve öğrencimiz .....'nın yaşaması için elimizden geleni yapacağımıza inanıyorum. Anladığım kadarı ile ailenizi ve öğrencimizi etkileyen ana probleminiz ..... Birlikte bu konuda çalışıp probleminizi çözeceğinize inanıyorum. Ben alan uzmanı olarak sizleri yönlendireceğim, sizler ailece uzlaşarak kendinize en uygun çözüm yolları bularak aile yaşam kalitenizi artıracaksınız. Son olarak süreç hakkında genel bilgilendirme yapacağım.*
12. Sözlü yapılandırma yapılır:
  - *Aile danışmanlığı süreci ön görüşme ve dört oturum olarak planlanmıştır. Tüm oturumlar bittikten bir ay sonra izleme oturumu yapacağım. Ön oturum, birinci oturum ve izlemeye yalnızca yetişkinler yani ebeveynler ile; üç oturumu (2., 3. ve 4. oturumlar) ebeveynler ve çocuklar ile birlikte yapılacaktır.*
  - *Planlanan oturumlara katılmayan bir aile üyesi olursa, ailenizi temsilen sizin bana bir gün önceden haber vermenizi bekliyorum. Benim de aniden bir toplantım, hizmet içi eğitim gibi bir durum ortaya çıkarsa bir gün önceden size bilgi vereceğim.*
  - *Danışma süreci her hafta bir oturum olacak şekilde düzenlenmiştir.*

- Oturumların süresi yaklaşık olarak 50-60 dakika arasında değişmektedir. Bu hizmette, aile danışmanlığını temel almaktadır ve Prof. Dr. Serap Nazlı tarafından tasarlanan model ile yürütülecektir. Aile danışmanlığı hizmetinde benim (uzmanın) aile üyelerine karşı tarafsız ve eşit bir konumum bulunmaktadır. Tarafsızlık ilkem gereği; her aile üyesine eşit söz hakkı verme, tartışma ve söz kesme gibi davranışlara müdahale gibi yetkilerim bulunmaktadır.
- Danışma sürecinde 'gizlilik' en önemli ilkemizdir. Ancak özel durumlar ile karşılaşırsa yasal olarak görevimi yerine getirmek, yetkilileri bildirmek durumundayım. Lütfen yazılı onam belgesini okuyunuz ve varsa sorularınızı sorabilirsiniz.

13. İki nüsha bilgilendirilmiş onam formu imzalanır, biri ebeveyne verilir diğeri dosyada muhafaza edilir. (EK-2)

14.1. Oturuma gelmeden önce yapılması istenilen ödev ve 1. Oturumun randevusu verilir:

- Her oturum sonrası; akşam yemeğinden sonra tüm aile üyelerinin katıldığı "aile sohbet saati" yapmanızı isteyeceğim. Aile sohbetinizi oturma odanızda; herkesin birbirinin yüzünü göreceği şekilde oturarak ve çay ya da tercih ettiğiniz sağlıklı bir içecek eşliğinde, tüm iletişim araçlarını ve televizyonu kapatarak 30 dakika birbirinize zaman ayırarak yapmanızı istiyorum. Bunun sorumluluğunu sizlere veriyorum.
- Sizlere her oturum sonrası küçük aile ödevleri vereceğim ve bir sonraki oturuma kadar yapmış olmanızı bekliyorum. Aile yaşam kalitenizi artırmak için ailenizde nelerin olmasını istersiniz; bugün akşam yemeği sonrası tüm aile üyeleri ile yapacağınız ilk "aile sohbetinde" konuşunuz ve küçük bir kâğıda not ederek 1. Oturuma getiriniz. Sizlerden çok sınırlı yazılı bilgi isteyeceğim. Ödevlerinize özen gösterirseniz daha hızlı ilerleriz.
- Sizleri haftaya ..... gün ve saatte bekliyorum. Acil bir durum olursa bana bir gün önceden haber vermenizi bekliyorum. İletişim için numaram .... (özel telefonunuzu vermek istemezseniz okulun telefonunu ve dahili numaranızı veriniz).

15. Ön görüşme 'övgü' ile kapatılır:

- **Sayın .... ailenizi güçlendirmek için vakit ayırmanızı takdir ediyorum. Pek çok kişi 'ailem benim için önemlidir' der ancak bunu destekleyecek hizmetlerden yararlanmaya gönülsüz davranır. Bunun için sizi ve ailenizi şimdiden kutluyorum, birlikte aile yapınızı güçlendireceğimize inanıyorum. Biz rehber öğretmen/psikolojik danışmanlar özel eğitim ihtiyacı olan öğrencimizin, biz onlara "özel çocuklarımız" deriz, daha sağlıklı aile ortamında gelişmesini önemsiyoruz ve bunun için size danışma hizmeti sunmayı istiyoruz. Geldiğiniz için teşekkür ederim.**

Görüşme sonrası izlenim notları ve hipotez

- İzlenim Notu:

.....

- Ön hipotez:

.....

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman'a Not

- Aile-DSYM farklı aile yapılarına (çekirdek, tek ebeveynli, üvey ebeveynli, boşanmış, özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip, evlat edinilmiş) uyarlanabilen bir modeldir. Her aile yapısına özgü Aile-DSYM yapılandırılır. Bu kitapta verilen model; 4-14 yaşlarında özel çocuğu olan çekirdek/tam aile sistemine sahip aileler dikkate alınarak tasarlanmıştır. Ayrıca dahil etme kriterleri; ailelerin ortasosyo-ekonomik düzeyde, temel eğitimden geçmiş olması ve yabancı uyruklu olmaması şeklindedir.

- Ön görüşme ebeveynler ile yapılacaktır. Ancak davet ettiğiniz halde bir ebeveyn gelmezse tek ebeveyn ile başlayınız ve diğer oturmulara gelmeyen eşi davet etmeye devam ediniz.
- Kültürümüzde ve evrensel olarak anneler, aile içi işler ve çocukların bakımından birinci dereceden sorumludur. Baba katılımını teşvik ediniz, büyük çocukların (18 yaş üstü) çalışma öğrenim yaşamları varsa katılımı için ısrarcı olmayınız.
- Ayrıca, her iki ebeveynin katılmama durumlarında büyükebeveyn, teyze, hala vb kişiler ile ön görüşme yapmayınız.
- Bu programın uygun olduğu aileye hizmet verebilmek amacı ile ön görüşmede Özelleştirilmiş Aile-DSYM Hizmetine Ön Kabul Formunu dikkatle doldurunuz. Ayrıca ön görüşmede ebeveyn/leri gözlemleyiniz. Genel ruh hali, konuşma tarzı, soruları algılama ve tutarlı cevap verme, dış görünüş, nezaket ve sosyal kurallara uygun davranıp davranmadığını dikkate alınız.
- Ön görüşmede ailenin bu modele uygun olmadığına karar verirsiniz; ihtiyaç varsa aileyi bir uzmana/kuruma havale ediniz.
- Ön görüşmede aile ile çalışmaya karar verirsiniz, sunacağınız hizmet hakkında bilgi veriniz ve sözlü ve yazılı onamını alınız.
- Ön görüşmede çok fazla soru sormayınız, gözlem yaparak ailenin hizmete uygunluğunu değerlendiriniz. Özel çocuğun öğretmeni ile görüşerek, ön görüşme öncesi aile yapısı, ebeveynin okula karşı tutumu hakkında bilgi alınız.
- Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler dezavantajlı aile yapısındadır. Bu ailelerde 'özel' çocuklarının doğumu ile çoğunlukla 'eş alt sistemi' sarsılabilir. Özellikle baba aile sorumluluklarından kaçınmak ister ve danışma hizmetine katılmaya istekli değildir. Bu durumda ön görüşmeyi anne ile yapınız. Ancak her fırsatta babayı davet ediniz ve oturum sonrası verdiğiniz ödevlerin tüm aile üyeleri ile yapılmasına özen gösteriniz.
- Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelerde çoğunlukla 'yetersizliği' olan çocuklar kabul edilmez. Ön görüşmeyi yalnızca ebeveynler ile yaparak ailenin bu konudaki tutumunu gözlemlemeye gayret ediniz.
- Aile yapısını değiştiren, yeniden yapılandıran en önemli iki alt sistem vardır: Eş ve ebeveyn alt sistemi. Özelleştirilmiş Aile-DSYM temelli aile danışmanlığı hizmetinde, bu iki alt sistemin yeniden yapılanmasına odaklanıldığını dikkate alınız.
- Terapötik ittifakı başlatabilmek için ön görüşmede ebeveynlere **konuşma fırsatı** veriniz. Rogerian tutumla etkileşim kurmaya özen gösteriniz; samimi, koşulsuz kabul ve empatik yaklaşımınız ebeveynlerin size 'güven' duymasına katkı sağlayacağını unutmayınız.
- **İleri düzeyde empati** kurmaya özen gösteriniz. Temel empati düzeyi, danışanların hissettikleri ile bu duyguların altında yatan yaşantılar ve davranışların temel olarak anlaşıldığı düzeydir. İleri empati düzeyinde ise, danışanların açıkça ifade ettiklerinin ötesinde ima ettiklerini yansıtan düzeydir. Danışman olarak ileri empati düzeyinde olmaya özen gösteriniz.
- Ön görüşme sonrası "izlenim notlarınızı" kaydediniz ve ilk hipotezinizi oluşturunuz.
- Aile danışmanlığında hipotez önemlidir. Bireysel danışmadan farklı olarak, aile danışmanlığında çok fazla bilgi elde edilir. Bu bilgilerin organize edilmesi ve gelecek oturmulara kılavuzluk etmesi amacı ile hipotez kurulur.
- Ön görüşmede ebeveyn/lerden elde ettiğiniz bilgiler, öğretmenden aldığınız bilgiler, danışman olarak sizin gözlemlerinizi ve daha önceki vakalardan elde ettiğiniz tecrübeler, literatürden özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler hakkında sunulan bilgilerden yararlanarak "ön hipotez" oluşturunuz.
- Örneğin "Aile özel çocuklarının doğumu ile sarsılmış; özellikle eş alt sisteminde sorunlar yaşanıyor, koca/baba rol ve sorumluluklarından uzaklaşmış, anne-çocuk ilişkisi bağımlı bir örüntüye dönüşmüş olabilir." gibi genel aile sistemi ve alt sistemlerde olası sorunları öngörerek ön hipotez oluşturabilirsiniz.
- Danışma bittikten sonra kısa süre içinde izlenim notlarınızı yazınız.
- İzlenim notlarınızı okuyunuz, hipotezinizi oluşturunuz ve 1. Oturum planını okuyarak hazırlıklara başlayınız.

Özel Eğitim İhtiyacı Olan Çocuğa Sahip Aileler İçin
Özelleştirilmiş Aile-DSYM Hizmetine Ön Kabul Formu

Aile Yapısı ve Demografik Özellikleri:

Çekirdek/tam aile Tek ebeveynli aile Boşanmış aile Diğer .....

Babanın adı soyadı: ..... Yaşı: .....

Annenin adı soyadı: ..... Yaşı: .....

Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğun:

Adı soyadı: ..... Yaşı: ..... Tanısı: .....

Varsa kardeşlerin:

Adı soyadı: ..... Yaşı: ..... Cinsiyeti: .....

Sosyo-ekonomik Düzey:

Ebeveyn/baba çalışma durumu: İşsiz Çalışıyor Emekli Mesleği: .....

Ebeveyn/anne çalışma durumu: İşsiz Çalışıyor Emekli Mesleği: .....

Ebeveyn Öğrenim Durumu:

	Okur yazar değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
Baba					
Anne					

Ailenin ekonomik düzeyi: Alt Alt orta Orta Üst orta Üst

Sosyal yardım alma durumu: Almıyor Alıyor

Aile konutu: Kira Kendisine ait Aile konutunda kaç kişi yaşıyor: .....

Ebeveynlerin Psikiyatrik Tedavi Görme Durumu:

Baba: Hayır Evetse yazınız .....

Anne: Hayır Evetse yazınız .....

SONUÇ:

Özelleştirilmiş Aile-DSYM hizmetine uygundur.

Özelleştirilmiş Aile-DSYM hizmetine uygun değildir.

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman
Tarih/İmza

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Aile danışmanlığı hizmetimiz, Prof. Dr. Serap Nazlı tarafından tasarlanan Aile Danışması Süreç Yönetimi Modeli (Aile-DSYM) temelli yürütülecektir. Aile-DSYM, ruh sağlığı hizmetlerinin birincil ve ikincil önleme düzeylerinde kullanılabilecek bir model olarak tasarlanmıştır. Model ile aile yapısını güçlendirerek, zorlu yaşam koşullarında ailenin dengelerini koruyarak varlıklarını sürdürebilmeleri, şimdi ve gelecek yaşamlarında aile üyelerinin daha işlevsel bir ortamda yaşamaları, iyi oluş düzeylerinin ve aile yaşam doyumlarının artırılması hedeflenmiştir.

Aile-DSYM temelli danışma hizmeti bir ön görüşme, dört oturum ve bir izleme oturumundan oluşur. Ön görüşme 30-40 dakika, dört oturum yaklaşık 50-60 dakika sürer. Süreç tamamlandıktan bir ay sonra 30-40 dakikalık izleme oturumu yapılır.

Ailenin, danışma sürecinde hakları ve sorumlulukları vardır. Bu form, süreç içerisinde sahip olduğunuz hak ve sorumluluklara dair sizi bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen formun tamamını okuyunuz; sormak istediğiniz soruları çekinmeden sorunuz.

- Aile danışmanlığı hizmeti ücretsizdir.
- Aile danışmanlığı oturumlarında **gönüllük** esas alınmaktadır. Bundan dolayı oturumlara kendi isteğinizle katılmanız verim sağlayabilmeniz için önemlidir. Ancak istediğiniz zaman danışma hizmetini bırakma hakkına sahipsiniz.
- Aile üyelerinin oturumlara kararlaştırılan gün ve saatte gelmeleri beklenilmektedir. Oturumlara saatinde gelmeniz önemlidir. Zorunlu durumlardan dolayı katılım sağlanamayacaksa en az 1 gün önceden haber verilmesi istenilmektedir.
- Oturumların verimli geçmesini engelleyecek tartışma, söz kesme vb. davranışlarda bulunulmamalıdır. Bu gibi davranışlarda danışman müdahale etme yetkisine sahiptir.
- Aile danışmanlığı oturumlarında **gizlilik** esas alınmaktadır. Oturumlar esnasında edinilen çeşitli bilgiler ve belgeler uzman taraftan gizlilikle korunmaktadır.
- İstisna durumlar haricinde (kişinin kendisi/başka birisine zarar vermesi, suç işlenmesi gibi hukuki durumlar haricinde) herhangi bir kişi, kurum, kuruluş ile bilgi ve belge paylaşımı yapılmayacaktır.

Ebeveyn/ler Adı Soyadı:

Rehber Öğretmen/

Psikolojik Danışmanın Adı Soyadı:

Tarih:

Tarih:

İmza:

İmza:

1. OTURUM

Aile Sistemini Değerlendirme

Süre
50-60 Dk.

Oturum Amacı

- Bu oturumda aile sisteminin 9 boyutta değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ebeveynlerin/eşlerin kendi aile sistemlerini fark etmesi ve işlevsel olan ve olmayan yönlerine ilişkin farkındalıklarının gelişmesi amaçlanmaktadır.

Kazanım/lar

- Aile sistemini fark eder.

Danışan/lar

- Yalnızca ebeveyn/ler ile yapılacaktır.

Araç - Gereç, Materyal

- EK-3: Özelleştirilmiş Aile DSYM'nin 9 Boyutuna İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları Formu
- EK-4: Aile Kuralları Listesi Formu
- Ek-5: Ailemde Kurallar Formu

Danışma Süreci

- Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin 9 boyutlu değerlendirmesi yapılacaktır. Süreç "başlangıç, çalışma ve sonlandırma" olmak üzere üç aşamadan oluşur.

Başlangıç (10 dk.) • Sosyal aşama • Ödev incelemesi • Isınma oyunu

1. Rehber öğretmen/Psikolojik Danışman ebeveyn/leri ayakta karşılar, tokalaşır ve odasında onlar için hazırladığı yere alır.
2. Sosyal aşamada ebeveyn/ler çay ikramı teklifi edilir ve kısa sohbet (hava durumu gibi genel konular) edilir.
3. Sözlü yapılandırma tekrarlanır.

4. Ön görüşmede verilen ödev sorulur. Ödev kâğıdı incelenir ve gerekirse sorular ile somutlaştırılır. Ödevde önemli olan ailenin bir akşam 30 dakika "aile sohbeti" yapmayı alışkanlık haline getirmesi olduğu vurgulanır; sohbete ilişkin duygu ve düşünceleri alınır.
5. Ebeveyn/lerin rahatlamaları için ısınma oyunu ile devam edilir:
- *Kendi isminizin ve eşinizin isminin baş harfi ile başlayan bir sıfatı hem kendinize hem de eşinize söylemenizi istesem, bu ne olurdu? .... Bu sıfatı kendinize verme nedeniniz? Eşinize verme nedeniniz? .... (her iki ebeveyne ayrı ayrı sorulur).... Eşiniz kendisine .... Sıfatı verdi ve size .... Sıfatı verdi. Bununla ilgili ne söylemek istersiniz?*

Çalışma (30 dk.)

6. Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin 9 boyutuna ilişkin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular ebeveyn/lere yöneltilir (EK-3):
- *Şimdi ailenizi tanımak için sizlere sorular yönelteceğim. Bu soruları bazen birinize bazen de ortaya yönelteceğim. Hem benim sorularıma dikkat etmenizi hem de kendi verdiğiniz ve eşinizin yanıtlarına dikkat etmenizi rica ediyorum.*
  - *Ancak başta da söylediğim gibi konuşan kişinin sözünü kesmeden sadece dinlemenizi rica ediyorum. İkinize de eşit söz hakkı vereceğim, lütfen bu konuda endişeniz olmasın. Ancak sorularım biraz fazla, lütfen iyi düşünün ve samimi cevap vermeye çabalayın. Bana açık olursanız, ben de sizleri daha iyi tanır ve sizlere daha iyi destek olurum. Ayrıca gizlilik ilkemizi tekrar hatırlatmak istiyorum. Burada aileniz ile ilgili verdiğiniz bilgiler gizli kalacak, mahremiyetinize özen gösterilecektir. Benim meslek etiğimin birinci ve en önemli kuralı gizliliklidir. Soruları anlamadığınızda lütfen çekinmeden söyleyin.*
7. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular yöneltilir (EK-3), kısa not alınır ve her boyut bittiğinde, konuşulanlar genel olarak özetlenir ve bir sonraki boyuta geçilir.

Sonlandırma (10 dk) • Değerlendirme • Özet • Ödev • Övgü

8. Oturumu değerlendirmek için ebeveyn/lere açık uçlu bir soru ve derecelendirmeli soru sorulur:
- *Bugün burada olmak sizlere neler kazandırdı? Sorduğum soruları ve verdiğiniz yanıtları genel olarak nasıl değerlendirirsiniz? Bu oturumda konuşulanlar hakkında neler düşündünüz ve neler hissettiniz?*
  - *Her oturum sonunda sizlerden hem kendinizi hem de ailenizi değerlendirmenizi isteyeceğim. 1 ile 10 puan arasında bir puan vermenizi istiyorum. 1 en düşük ve 10 en yüksek puan olmak üzere puan vermenizi bekleyeceğim. Kendinizi de içine dahil ederek dışarıdan bir göz olarak bakalım aile yaşamınıza kaç puan verirsiniz? Kendinize bir aile üyesi olarak kaç puan verirsiniz? Ailenizden ve bir aile üyesi olarak kendinizden ne kadar memnunsunuz?*
9. Oturum özetlenir ve katılımları için teşekkür edilir.
10. Aileye üyelerinin bağlılığını artıracak ödev/ler verilir:
- **Örnek ödev 1:** Bu akşam yemekten sonra 30 dakika 'aile sohbeti' yapınız. Bu sohbette ailenizin daha düzenli olmasını destekleyecek kurallar belirleyiniz. Belirlediğiniz bu kuralları yazınız ve evde görünür bir yere asınız. Bunun için yararlanmak isterseniz aile kuralları formu veriyorum. (EK-4)
  - **Örnek ödev 2:** Sadece çekirdek aile üyeleriniz ile birlikte güzel bir aktivite (yürüyüş, piknik, sinema/tiyatroya gitme, evde kelime üretme gibi oyun oynama, birlikte evde akşam yemeği hazırlama gibi) yapmanızı istiyorum. Bu aktivite eğlenceli ve çoğu aile üyelerinin hoşlanacağı bir aktivite olsun.

11. Danışma süreci "övgü" ile kapatılır. Bunun için oturum sürecinde ebeveyn/ler gözlemlenir ve takdir edilecek özellikleri vurgulanır.

- Örnek övgü: *Ailenizin gelişimi için zaman ayırıp geldiğiniz için sizleri takdir ediyorum. Ailenizi önemsememiz ve değer vermenizi görmek beni mutlu etti.*

12. 2. Oturum için randevu gün ve saati ayarlanır.

Görüşme sonrası izlenim notları ve hipotez

- İzlenim Notu ve Hipotez:

.....

.....

.....

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman'a Not

Aile danışmanlığı süreci gönüllük esasına göre ilerlemektedir. Ancak davet ettiğiniz halde ebeveynlerden birisi gelmezse tek ebeveyn ile süreci yürütünüz. Diğer ebeveynin katılımı için cesaretlendirme yapmaya devam ediniz. Baba katılımı olmazsa; akşam yemeği sonrası önce eşlerin baş başa sohbet etmesini, ardından 30 dakika tüm aile üyeleri ile "aile sohbeti" yapılması için yönlendiriniz.

- Yine bir eş/ebeveyn ile süreci yönetmek durumunda kalırsanız; EK-3'deki soruları hem kendisi hem de eşinin adına yöneltiniz.

Bu soruyu eşinize sorsak nasıl yanıt verirdi? Eşiniz bu konuda ne/ler düşünüyor? Sizce eşinizle aranızdaki bu durumun nedenleri size göre ve eşinize göre neler olabilir? gibi döngüsel sorular ile eş/ebeveyn alt sistemini değerlendiriniz.

- Ön görüşmede verdiğiniz ödev yapıldı ise ailenin değişime açık ve danışma sürecinden faydalanacağını gösterir. Eğer yapılmamışsa sabırlı olunuz ve tekrar aynı ödevi veriniz. Her ailenin kendi hızında ilerlediğini unutmayınız.

- Ayrıca "randevu saatine" ebeveynlerin dikkat edip etmemesi, önemli bir ipucudur. Bazı ebeveynler sorumluluk sahibidir ve randevu saatinden 10-15 dakika önce gelir; bu aileler ile süreç çok rahat ilerler, değişime daha açıktırlar. Ancak geçersiz sebepler ile geç gelen, randevuyu sağlam mazereti olmadan iptal edenler ile sabırlı olmaya özen gösteriniz. Unutmayınız ki her aile biriciktir, kendi hızında ve kendi alabileceği oranda hizmetten yararlanabilir. Ayrıca dezavantajlı aile ile çalıştığınızı dikkate alarak, hoşgörülü olmaya özen gösteriniz.

- Ancak hoşgörü ve anlayış ile süreci yönetirken, danışma sürecinin liderliğini aileye bırakmayınız. Aile danışmanlığında danışman "uzman" konumundadır, süreci nezaketle (Rogerian tarzda yönettiğini unutmayınız.

- Bu oturumda 9 boyutta değerlendirme yapıldığı için 1. oturum süresi 50-60 dakikayı aşabilir.

- Yarı yapılandırılmış görüşme sorularına (EK-3) sıra ile yöneltiniz. Eşlere eşit söz hakkı vermeye özen gösteriniz. Soruların anlaşıldığından emin olunuz, yönlendirici olmamaya özen gösteriniz.

- Yarı yapılandırılmış görüşme sorularını (EK-3) ilişkin yanıtları alırken konuşmaya teşvik ediniz, ancak içerik-duygu yansıtması yapmayınız.

- Yine 9 boyutta verilen cevaplara "yorum" yapmayınız. Sadece soruları sorunuz, verilen yanıtları not alıp gerekirse somutlaştırmaları için konuşmaya teşvik ediniz.

- Değerlendirme formunda (EK-3) yazılan sorular örnektir. Ailenin ihtiyacına veya görüşmenin ilerleme sürecine göre yazılan sorular azaltılabilir, çoğaltılabilir veya çeşitlendirilebilir. Örneğin aile birlikte anneanne/babaanne/dede yaşıyorsa, ona yönelik soruları kök aile boyutuna ekleyiniz.
- Ailenin ihtiyacına veya görüşmenin ilerleme sürecine göre ödevler çoğaltılabilir veya değiştirilebilir.
- Danışma sonrası "izlenim notlarınızı" yazınız ve "hipotezinizi" güncelleyiniz. Ayrıca oturuma ilişkin gözlemlerinizi Özelleştirilmiş Aile- DSYM Gözlem Formuna kaydediniz.
- EK-3'teki sorulara verilen yanıtları değerlendiriniz. Bunun için bu kitapta yer alan FORM-1 ve TABLO-1'i inceleyiniz. TABLO-1'de Özelleştirilmiş Aile- DSYM'nin 9 boyutun açıklamasını dikkatle okuyunuz ve ailenin zayıf/işlevsiz olan boyutlarını güçlendirmek için verebileceğiniz örnek ödevleri inceleyiniz.
- Terapötik çalışmayı güçlendirmek için *temel yardım becerileri* kullanmaya özen gösterin.

**Özel Eğitim İhtiyacı Olan Çocuğa Sahip Aileler İçin
Özelleştirilmiş Aile-DSYM'nin 9 Boyutuna İlişkin
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları**

1. Bireysellik-bütünlük:

- Aile üyeleri kendi bireysel gelişimleri için neler yapar?
- Yetişkinler ve çocukların hobileri, ilgi alanları, kendilerini geliştirmek için yaptıkları faaliyetler var mı? Varsa neler?
- Özellikle yehşkin aile üyelerinin gelişimi için neler yapılır? Mesleki gelişim ve hobiler için destek verilir ve destek alınır mı?
- Aile üyeleri aile için neler yapar? Birbirinizin rahat ve huzuru için neler yaparsınız?
- Özel çocuğunuz ailede bağıllığı nasıl etkiledi?

2. Denge/Homeostazi:

- Son 6 ay içinde yaşadığınız ve ailenizi etkileyen sorunlar neler?
- Bu sorunlar sizden mi (kök aile ilgili anlaşmazlık, karı-koca ilişkisi, işten ayrılma, ev-araba alma satma, taşınma, çocuğun okulu gibi) yoksa çevresel (ekonomik kriz, doğal afetler gibi) nedenlerden mi kaynaklanıyor?
- Sizce ailenizi olumsuz etkileyen durumlar neler? Çözüme kavuşturamadığınız ve görmezden geldiğiniz durumlar var mı?
- Özel çocuğunuzun doğumunu siz, eşiniz ve varsa diğer çocuklarınız nasıl karşıladı?
- Özel çocuğunuz ailenizi nasıl etkiledi?

3. Etkileşim/iletişim:

- Aile üyelerinin birbirleri ile etkileşimini genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?
- Aile üyeleri düşüncelerini, duygularını, isteklerini ve problemlerini rahatça birbirine iletebiliyor mu?
- Aile üyelerini çoğunlukla suçlayan ve eleştiren üye/ler var mı?
- Ailede problem büyümesin diye yajşır ve yumuşatan üye/ler var mı?
- Özel çocuğunuz ile ilişkiniz nasıl?
- Özel çocuğunuz aile ortamında isteklerini, duygularını, sorunlarını anlatabiliyor mu?
- Sizler özel çocuğunuzu anladığınızı düşünüyor musunuz?

4. Kurallar:

- Ailenizde kurallar var mı? Varsa örnek verir misiniz?
- Bu kuralları kim belirler? Kurallar açık ve net mi?
- Yetişkinler ile çocuklar arasında kural anlaşmazlığı var mı?
- Özel çocuğunuz için belirlediğiniz kurallar var mı? Varsa örnek verir misiniz?

5. Alt sistemler (eş, ebeveyn, çocuk/kardeş):

- Size göre eşiniz ile ilişkiniz nasıl? Eşinize göre eş ilişkisi nasıl? Size ve eşinize göre eşler birbirlerinin temel ihtiyaçlarını (psikolojik, sosyal, ekonomik gibi) karşılıyor mu?
- Siz ve eşinize göre eş ilişkinizde sevgi ve uyum, huzur, arkadaşlık, dostluk var mı?
- Özel çocuğunuzun doğumu eş ilişkisini nasıl etkiledi? Birbirinizi suçluyor musunuz yoksa destekliyor musunuz?
- Özel çocuğunuzun bakımı ve gelişimi için her iki ebeveyn olarak neler yaparsınız? Ortak bir anlayışınız var mı? Hangi ebeveyn neler yapar?

- Özel çocuğunuzun bakımı ve gelişimini ebeveynler olarak birlikte mi üstleniyorsunuz yoksa bir kişi mi daha fazla sorumluluk alır?
- Bir ebeveyn olarak, varsa diğer çocuklarınız ve özel çocuğunuz arasında nasıl denge kurarsınız? Kardeş ilişkileri için neler yaparsınız?
- Varsa, özel çocuğunuzun kardeş ilişkisi nasıl?

6. Ailenin fonksiyon ve görevleri:

- Ailede problemlerinizi nasıl çözersiniz? Problem görmezden mi gelinir yoksa birlikte uzlaşma içinde ele alınır mı?
- Aile üyeleri birlikte zaman geçirir mi? Birlikte olmak ve herhangi bir etkinlik yapmak için çaba harcanır mı? Neler yapılır? Eşler birlikte neler yapar? Ebeveynler ve çocuklar birlikte neler yapar? Kardeşler birlikte neler yapar?
- Aile üyeleri birbirini destekler ve takdir eder mi? Aile üyeleri birbirine "teşekkür ederim", "eline/emeğine sağlık" gibi takdir cümlelerini kullanılır mı?

7. Üst sistem ve kök aile:

- Kök aileniz ile ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Eşinizin ailesi ve sizin aileniz, çekirdek ailenizi nasıl etkiliyor?
- Her iki kök ailenin birbiri ile uyumu nasıl? Bu durum sizin çekirdek ailenizi nasıl etkiliyor?
- Özel çocuğunuza ve size karşı her iki kök ailenin tutumu nasıl? Sizleri suçluyorlar mı yoksa sizlere destek mi oluyorlar? Bu durum çekirdek ailenizi nasıl etkiliyor? Bu durum özel çocuğunuzun gelişimini nasıl etkiliyor?
- Komşularınız ve sosyal arkadaşlarınız var mı? Sosyal ilişkileriniz çekirdek ailenizi nasıl etkiliyor? Sosyal ilişkileriniz özel çocuğunuzun gelişimini nasıl etkiliyor?
- Mesleğiniz nedir? Eşlerin mesleği çekirdek aileyi nasıl etkiliyor? Mesleğiniz özel çocuğunuzun bakımını nasıl etkiliyor?
- Bulduğunuz bölgede devlet ve özel kurumlar ile ilişkiniz nasıl? Hangi kurumlardan özel çocuğunuzun gelişimi için destek alıyorsunuz?

8. Fizyolojik ve psikolojik sıkıntı:

- Çekirdek ailenizde psikiyatrik (bağımlılık, panik atak, depresyon gibi) bir tanı var mı? Bunlar çekirdek ailenizi ve özel çocuğunuzun bakımını nasıl etkiliyor?
- Çekirdek ailenizde fizyolojik (diabet/şeker, kalp, tansiyon, kanser gibi) bir hastalık var mı? Bunlar çekirdek ailenizi ve özel çocuğunuzun bakımını nasıl etkiliyor?
- Çekirdek ailenizde özel çocuğunuzdan başka "özel eğitim ihtiyacı olan" üye var mı?
- Herhangi bir konuda psikolojik destek aldınız mı? aldıysanız hangi konudur ve yararı görülmüş müdür?

9. Aile yaşam döngüsü (Bu soruyu aileye yöneltmeyiniz, yukarıdaki 8 soruya göre değerlendirme yapınız):

- Aile küçük çocuklu, ergen çocuklu aile yaşam döngüsünde mi? Bu evrenin doğal gelişim görevlerini yerine getirebiliyor mu?
- Hangi görevlerde zorlanıyor? Bu evrede karşılaşıldığı problemle nasıl baş ediyor?
- Bunlar ailenin danışma hizmetine başvurmada ne kadar etken?

Ailenin güçlendirilmesi gereken boyutlarını yazınız:

.....

.....

.....

EK-4: Aile Kuralları Listesi Formu

İşlevsel Ailede Temel Kurallar

- Ailede herkes kıymetli ve değerlidir; aile üyelerine birbirine özenli davranır.
- Aile üyeleri birbirine saygılı davranır ve kırıncı sözler kullanmamaya özen gösterir.
- Ailede sevgi sözcükleri her fırsatta kullanılır.
- Aile üyeleri kendi kişisel gelişimleri için çaba harcar, diğer üyeler onu destekler ve teşvik eder.
- Aile üyeleri birbirinin mutluluğu ve huzuru için çaba harcar.
- Ailede eşler birbirini destekler ve ihtiyaçlarına özen gösterir.
- Ebeveynler çocuklarının bakımı ve gelişiminde eşit sorumluluk üstlenir.
- Çocuklar ebeveynlerinin gözetiminde sorumluluklarını yerine getirir.
- Varsa kardeşler ortak etkinlikler, iş birliği ve dayanışma içinde olurlar.
- Ailede duygular ve düşünceler özgürce ifade edilir.
- Aile üyeleri birbirini empati ile dinlemeye özen gösterir.
- Aile üyeleri isteklerini ve beklentilerini "ben dili" ile ifade eder.
- Ailede problemler konuşularak ve uzlaşarak çözülür.
- Hafta sonları "ailece ortak bir etkinlik" yapmak için fırsat yaratılır.
- Eşler hafta sonları kendilerine "özgü" bir etkinlik için fırsat yaratır.
- Her iki kök ebeveyn ve akrabalar ile seviyeli/dengeli ilişki kurulur.
- Aile üyeleri fırsat buldukça sosyal ortamlara birlikte katılır.

EK-5: Ailemde Kurallar Formu

Canım Ailemin Kuralları

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bu kurallara uyacağımıza söz veriyoruz.

Anne İmza

Baba İmza

Çocuk İmza

Çocuk İmza

2. OTURUM

Ailemizde Duygular

Süre
50-60 Dk.

Oturum Amacı

- Bu oturumun amacı aile üyelerinin "duygularını" birbirlerine çekinmeden ifade etmelerini sağlamak ve bunun için empatik dinleme ve ben dili ile ilgili bilgi ve becerisini artırmaktır.

Kazanım/lar

- Duygularını ailesine nasıl ifade edeceğini kavrar.

Danışan/lar

- İki ebeveyn (anne-baba), özel çocuk, varsa kardeş

Araç - Gereç, Materyal

- Ek-6: Ailemde Konuşuyoruz Formu

Danışma Süreci

- Süreç "başlangıç, çalışma ve sonlandırma" olmak üzere üç aşamadan oluşur.

Başlangıç (10 dk.) • Sosyal aşama • Ödev incelemesi • Isınma oyunu

1. Her aile üyesi ile genel sohbet edilip terapötik ittifak kurulur. Özellikle özel çocuk ve varsa kardeşler ile etkileşim kurulur.
2. 1.Oturum sonunda verilen ödev ele alınır. Ödevleri nasıl yaptıkları, neler düşündükleri ve hissettikleri sorulur.
3. Isınma oyunu ile aile üyelerinin danışma sürecine hazırlanması sağlanır:
  - Her aile üyesinin hem kendilerini nitelendiren hem de diğer aile üyesini nitelendiren bir "sembol" söylemeleri istenilir. Daha sonra:
  - Kendinize bu sembolü vermenizin nedeni nedir? Eşinize/çocuğunuza bu sembolü vermenizin nedeni nedir?
  - Çekirdek ailenizi bir sembol ile değerlendirirseniz neler söylersiniz? Sizin ailenizi en iyi temsil eden sembol nedir diye sorsam ne önerirsiniz?
  - Birbirinize önerdiğiniz semboller hakkında neler söylemek istersiniz?

Çalışma (30 dk.)

4. EK-6'daki formdan yararlanılarak, duygular konusunda kısa bilgilendirme yapılır ve döngüsel/ sistemik sorular ile aile üyelerinin farkındalıkları artırılır:

- *Bugün duygular ve ailede duygularımızı nasıl ifade ettiğimiz ile ilgili küçük bilgi vererek başlamak istiyorum. Birçok kişi sevinç, mutluluk gibi olumlu duyguları sahiplenirken; korku, öfke, suçluluk gibi duyguları görmezden gelmeye, bastırmaya çalışır. Oysaki, tüm duygular varlığımızın hayati bir parçası ve her birinin hayatta kalmamızı sağlayan görevleri var. Mesela korku bir saldırı anında kaçmamızı harekete geçmemizi sağlar. Öfke haksızlığa uğradığımız durumlarda kendimizi savunmamızı sağlar. Suçluluk yaptığımız şeyleri telafi etme olanağı verir. Bu yüzden duyguların hepsi bizim için öneme sahip. Olumlu olumsuz duygu yoktur, duyguların bizeverdiği mesajı anlamamız ve duyguları doğru ifade etmemiz önemlidir.*
- *Biraz düşünelim son bir haftadır hangi duyguları hissettiniz?*
- *Ailenizde neler/hangi olaylar bu duyguları hissetmenize yol açtı?*
- *Sizce ailenizin diğer üyeleri nelerden dolayı bu duyguları hissetti?*
- *Sizce eşiniz ve çocuğunuz hangi duyguları daha çok hissediyor? Bu duygular aile atmosferinizi, birbiriniz ile ilişkinizi nasıl etkiliyor?*
- *Sizce aile üyeleriniz duygularını nasıl ifade ediyor? Duygu ifade tarzlarınız aile atmosferinizi, birbiriniz ile ilişkinizi nasıl etkiliyor?*

5. Duygular ile ilgili varsa sorular alınır, genel toparlama yapılır.

6. EK-6'dan yararlanılarak, empatik dinleme ve sen-ben dili hakkında kısa bilgi verilir. Aile üyelerine **dönüşlü sorular** ile işlevsel davranmaları teşvik edilir:

- *Eşiniz/ebeveyniniz sizi empatik dinlerse ilişkiniz nasıl olur?*
- *Aile üyeleri duygularını, düşüncelerini ben dili ile ifade ederse aile atmosferiniz nasıl olur?*
- *Birbirine duygularını çekinmeden açıkça ifade eden ailenin atmosferi nasıl olur? Bunun için sizler neler yapabilirsiniz? Eşinizin/çocuğunuzun duygularını ifade etmesi için nasıl teşvik edersiniz?*

Sonlandırma (10 dk) • Değerlendirme • Özet • Ödev • Övgü

7. Oturumu değerlendirmek için aile üyelerine açık uçlu bir soru yöneltiniz ve derecelendirmeli soru sorunuz:

- *Bugün burada olmak sizlere neler kazandırdı? Konuşulanları dinlediğinizde neler düşündünüz ve neler hissettiniz? Önce çocuk/ların sonra ebeveyn/lerin yanıt vermesini bekliyorum.*
- *Evet şimdi 1-10 arasında puan vermenizi istiyorum. Kendinizi de içine dahil ederek dışarıdan bir göz olarak bakalım ve aile yaşamınıza kaç puan verirsiniz? Kendinize bir aile üyesi olarak kaç puan verirsiniz? Ailenizden ve bir aile üyesi olarak kendinizden ne kadar memnunsunuz?*
- *1 en düşük ve 10 en yüksek puan; sizin puanınız nedir? Önce çocuk/ların sonra ebeveyn/lerin yanıt vermesini bekliyorum.*

8. Oturum özetlenir ve EK-6 "Ailemde Konuşuyorum Formu" aileye verilir:

- Bugün sizlerle özetle ailede duyguların ifade edilmesi ve etkili iletişim becerisini ele aldık. Bununla ilgili kısa bilgilerin yer aldığı formu sizlere veriyorum. Bu akşam yemekten sonra 30 dakika 'aile sohbeti' yapmanızı ve formu incelemenizi istiyorum. **(Ödev-1)**

9. Aileye birlikte yapacakları bir ödev veya birkaç ödev verilir. Bunun için yarı yapılandırılmış görüşme formundan (EK-3) alınan bilgilerden yola çıkılır. Ailenin daha işlevsel olmasını sağlayacak ve bağlılığını artıracak ödev/ler verilir.

- **Örnek ödev-2:** Bu hafta birlikte kaliteli zaman geçireceğinizi düşündüğünüz bir aktiviteyi belirlemenizi ve bu aktiviteyi gerçekleştirmenizi istiyorum.

10. Danışma süreci "övgü" ile kapatılır. 3. Oturum için randevu tarihi belirlenir.

Görüşme sonrası izlenim notları

- İzlenim Notu:

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman'a Not

- * Isınma oyunlarının amacı aile üyelerinin rahatlamasını sağlamak ve onları sürece hazırlamaktır. Aynı zamanda ısınma oyunları, aile hakkında önemli bilgiler elde edildiği de dikkate alınarak yapılmalıdır.
- * Ödevin yapılması kadar yapılmamış olması da aile danışmanlığında önemlidir. Ödev, aile danışmanlığında önemli bir tekniktir; hem danışmanın aileyi tanımasını sağlar hem de aile üyelerinin bağlılığını artırır. Bu nedenle ödevini yapmayan aileleri nezaketle uyarınız ve aynı ödevi tekrar veriniz.
- * Özel çocuk oturum sürecine katılmakta zorlanabilir. Bundan dolayı kendisine gerekli esneklik sağlanmalı, aileye de bu durumun hoş karşılandığına yönelik bilgilendirme yapılmalıdır.
- * Özel çocuk kendisini sözel olarak ifade edemiyorsa, ebeveynlerinden destek alınır.
- * Özel çocuğun dikkatini çekmek için resim yaptırabilirsiniz, odanızda ona ikram edebileceğiniz küçük ikramlar bulundurabilirsiniz.
- * **Sistemik/Döngüsel soru tipi** aile danışmanlığının en önemli soru tipidir. Aynı zamanda tekniktir. Aile danışmanlığında bireylerden ziyade sisteme odaklanılır. Sistemik sorular ile hem danışman sisteme odaklanır hem de bu sorulara muhatap olan aile üyeleri kendi sistemlerini fark eder ve değişime hazırlanır. Isınma oyunlarında bile sistemik soruların kullanıldığına dikkat ediniz.
- * **Dönüşlü soru tipi** de aile danışmanlığında sıkça kullanılan soru tipidir. Dönüşlü sorular ile aile üyelerinin daha işlevsel davranışları için seçenek üretmeleri sağlanır. Bu sorulara muhatap olan aile üyeleri değişmesi gereken davranışlarını fark eder ve yeni davranışlar üretmeye başlar. Ödevler ile bu davranışların prova edilmesi fırsatı verilerek, aile değişime yavaş yavaş teşvik edilir.
- * Özelleştirilmiş Aile-DSYM'de 2. Oturumdan itibaren dönüşlü soruların daha sık kullanıldığına dikkat ediniz.

- * Ailenin ihtiyacına veya görüşmenin ilerleme sürecine göre ödevler çoğaltılabilir veya değiştirilebilir. Özellikle dönüşlü sorularda önerilen yeni davranışların ödev olarak verilmesi sağlıklı olacaktır.
- * Terapötik çalışmayı güçlendirmek için içerik ve duygu yansıtmayı, özetleme, somutlaştırma gibi temel yardım becerileri kullanmaya özen gösteriniz. Ancak bunu yaparken tüm aile üyelerine eşit davranmaya özen gösteriniz.
- * Süreçte bir aile üyesi (genellikle anne) daha fazla konuşur ve danışman sürekli ona temel yardım becerileri ile yaklaşır, bundan diğer üyeler rahatsız olur ve siz fark etmeden anne sizi kendi tarafına çekebilir.
- * Danışma sürecinde genellikle kadınların/annelerin “zor danışan” olduğunu, süreci istediği gibi yönlendirmede becerikli olduğunu unutmayınız. Erkek/baba süreçte pasif kalırsa ve eşinin/annenin Erkek/baba süreçte pasif kalırsa ve rehber öğretmen/psikolojik danışmanın da anne tarafında olduğunu hissederse bir sonraki oturuma gelmemek için bahane üretebilir. Oturumlarda eşlere eşit söz vermeye özen gösteriniz.
- * Her aile üyesine eşit söz hakkı vermeye özen gösteriniz. Tüm aileden almak istediğiniz bilgiler olursa (ısınma etkinlikleri, değerlendirme soruları gibi) önce çocuklardan başlayınız, sonra az konuşan ebeveyne söz veriniz.
- * İzlenim notlarınızı yazınız, oturuma ilişkin gözlemlerinizi Özelleştirilmiş Aile-DSYM Gözlem Formuna kaydediniz. Bir sonraki oturum planını inceleyerek hazırlık yapınız.

Ailemle Duygularımı ve Düşüncelerimi Konuşabiliyorum

Temel Duygularımız:

- **Mutluluk:** Ailece yapılan güzel bir etkinlikten sonra, bir istediğimiz gerçekleştiğinde, bir işi başarı ile yapınca ya da güzel vakit geçirdikten sonra hissettiğimiz duygudur. Mutluluk hissini tekrar yaşamak için güzel etkinlikler, işler yapmaya motive oluruz.
- **Üzüntü:** Mutluluk duygusunun zıttıdır. Kötü bir olay yaşadığımızda, istediklerimize ulaşamadığımızda, sevdiğimizimizden uzak kaldığımızda hüzünleniriz. Üzüntü duygumuzu ailede konuşarak azaltabiliriz. Üzüntü duygusu ailede dayanışmayı artırır, birlikte neler yapabileceğimizi düşünmemizi sağlar. Yani üzüntü duygusu aile bağlılığını güçlendirir.
- **Korku:** Bir tehdit, engellenme karşısında tedirginlik haline gireriz. Korku duygusu sayesinde kendimize ailemizi tehditlerden korur, güvenliğimiz için tedbir alırız.
- **Öfke:** Kendimizi engellenmiş, isteklerimiz ve düşüncelerimiz önemsenmiyorsa incinmiş hissederiz. Öfke temel bir duygudur, önemli olan kendimize ve çevremize zarar vermeden ifade edebilmektir. Öfkemizi ailemiz ile paylaşırsak, canımızı sıkan durumu/olayı sakince ortadan kaldırabiliriz.
- **Kaygı:** Korkuya benzeyen bir duygudur. Kaygı ortada somut bir tehdit olmadan, 'ya olursa' diye yaşadığımız huzursuzluk halidir. Ailede kaygılar konuşularak ortadan kaldırılabilir.
- **Utanç:** Sosyal varlık olarak, aile ve toplumdaki kurallara uymadığımızda hissettiğimiz duygudur. Utanç duygusu bizi nezaket kurallarına saygılı, aile ve toplum kurallarını benimsemeye yönlendirir.
- **Sevinç:** Mutluluk duygusuna benzer. Sevdiğimiz etkinlikler, arkadaş ve aile ile paylaşımlar bize güzel hissettirir. Bu duyguyu sıkça yaşamak için neşe ve coşku yaşayacağımız etkinliklere yöneliriz.

Duygularımızı ailede paylaşarak bağlılığımızı güçlendirebiliriz.

Temel Duygularımız:

Empati bir kişinin kendisini kısa bir süre karşısındaki kişinin yerine koyması, o kişinin ne düşündüğü ve ne hissettiğini anlaması ve anladıklarını ona iletmesi sürecidir. Kısaca, empati aile üyelerinin birbirini anlamasıdır.

Empatinin Üç Adımı

- 1. Adım:** Empati kuracak kişi, kendisini karşısındaki kişinin yerine koymalı, olaylara onun bakış açısından yaklaşmalıdır. Karşımızdaki kişinin rolünde kısa bir süre kalmalı, daha sonra bu rolden kendi yerimize geçmeliyiz.
- 2. Adım:** Empati kurmuş sayılmamız için, karşımızdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamamız gerekir. Örneğin 'çocuk' konuşuyor ve 'anne' ise sadece dinliyor. Anne ilk adımda kendisini çocuğunun yerine koyar ve "Ben bu durumda olsam acaba ne düşünürdüm? Ne hissederdim?" sorularını kendisine yöneltir.
- 3. Adım:** İkinci adımda zihnimize ne oluştuysa, bunları kısa bir cümle ile karşımızdaki kişiye iletmeliyiz. Örneğin: Anne "Arkadaşımdan bunu beklemezdim, kırgınsın." diyerek kısaca konuşur.

Ben dili formülü:

1. Adım: Olayı tanımla: ..... olduğunda; .....

2. Adım: Duygunu ifade et: .....; ..... hissediyorum.

Örneğin;

- Akşam yemek sofrasında cep telefonları ile ilgilendiğinizde, kendimi değersiz hissediyorum.
- Ailece sohbet ettiğimizde, mutlu hissediyorum.

3. OTURUM

Problem Çözme

Oturum Amacı

- Bu oturumun amacı aile üyelerine problemlerini uzlaşarak çözme becerisi kazandırmaktır.

Kazanım/lar

- Aile problemleri uzlaşarak nasıl çözeceğini kavrar.

Araç - Gereç, Materyal

- EK-7: Ailede Problem Çözme Formu
- 4-5 adet küçük kâğıt ve kalem
- Küçük bir kutu ya da zarf

Danışma Süreci

- Süreç "başlangıç, çalışma ve sonlandırma" olmak üzere üç aşamadan oluşur.

Başlangıç (10 dk.) • Sosyal aşama • Ödev incelemesi • Değişimin kanıtlarının paylaşılması • Isınma oyunu

1. Her aile üyesi ile genel sohbet edilip terapötik ittifak kurulur.
2. Oturum sonunda verilen ödev/ler ele alınır. Ödevleri yaparken neler düşündükleri ve hissettikleri sorulur; aile bağlarında bir değişim gözlemleyip gözlemedikleri sorulur.
3. Danışman ödevlere verilen yanıtları da dikkate alarak kendi gözlemlerini paylaşır, **değişimin kanıtlarını** aile üyelerine fark ettirir:
  - Sizler ile 3. Oturuma başlıyoruz. Ön görüşmeden itibaren ailenizi tanımaya başladım. Ailenize değer vermeniz, ödevlerinize özen göstermeniz beni mutlu ediyor. Sizlerde ..... değişimleri gözlemliyorum. Bunlar daha sağlıklı ve güçlü aile yapısı için küçük ancak değerli değişimlerdir. Sizleri takdir ediyorum
4. Isınma oyunu ile aile üyelerinin danışma sürecine hazırlanması sağlanır:
  - Şimdi sizlerden yaşadığınız güncel bir problemi/sorunu düşünmenizi istiyorum. Bu sizinle ilgili, okul ya da iş yaşamınız ile ilgili, komşular ile ilgili olabilir. Problemin kaynağı, büyüklüğü önemli değil; sizi rahatsız etti ancak ailenizi belki üzmemek için söylemediniz. Yani problemi ailenize söyleyemediniz ve sizde kaldı... Size küçük kağıtlar dağıtıyorum ve kalem veriyorum. Paylaşmadığınız probleminizi çok kısaca yazınız... (1-2 dk beklenir)... Şimdi bu kağıtları şu kutunun (ya da zarf) içine koyalım ve kapatalım...Evet, şimdi ben kutuyu çekmeceme koyuyorum... Ortada problem yok, söylemedik ve onu çekmeceye kaldırdık... Peki problem yok oldu mu? Paylaşmadığınız için neler hissettiniz?

Çalışma (30 dk.)

5. Rehber öğretmen/Psikolojik danışman EK-7'deki formdan yararlanarak; ailelerde sıkça yaşanabilecek genel problemler (ailede sorunların konuşulmaması, kaliteli zaman geçirmeme, kök ailenin çekirdek aileye fazla karışmasına müsaade edilmesi gibi) ve hatalı problem çözme yaklaşımları hakkında bilgi verilir.
6. **Döngüsel sorular** ile aile üyelerinin görüşleri alınır. Önce çocuklara, sonra daha az konuşan ebeveyne, en son diğer ebeveyne söz verilir:
- *Sizin ailenizde hangi problemler yaşanır? Bunları birbiriniz ile paylaşıyor musunuz?*
  - *Problemleri görmezden gelir misiniz? Yoksa aniden tepki verir büyütür müsünüz?*
  - *Sizce problemlerimizi sakince ve birbirimizi kırmadan nasıl çözebiliriz?*
7. Rehber öğretmen/psikolojik danışman EK-7'deki formdan yararlanarak hatalı konuşma tarzları (alttan alan, suçlayıcı, akılcı ve pataatsız konuşma tarzı) hakkında bilgi verir. Sonra sistemik sorular ile aile üyeleri sürece çekilir. Önce çocuklara, sonra daha az konuşan ebeveyne, en son diğer ebeveyne söz verilir:
- *Sizin ailenizde kimler hangi dili kullanıyor? Bu dil sizi nasıl etkiliyor?*
  - *Sürekli parmak sallamak, eleştirmek, suçlamak aile ortamını nasıl etkiler?*
  - *Bir aile üyesi suçlarken diğerleri sorun büyümesin diye sürekli alttan alır. Sizde de benzer durumlar yaşanıyor mu? Bu dil sizi nasıl etkiliyor?*
8. Rehber öğretmen/psikolojik danışman çocuklardan aile üyelerinin konuşurken beden dillerini taklit etmelerini ister. Örneğin baba suçlayıcı tarzda konuşuyorsa, bunu çocuğun göstermesi istenir: "Acaba doğru anlamış mıyım? Lütfen baban seninle nasıl konuşuyor, hem sözlü hem de bedenle baban gibi davranır mısın?"
9. Ailede uzlaşarak "ben ve biz dili" ile problemlerin nasıl çözüleceği hakkında bilgi verilir. Sonra **dönüşlü sorular** ile aile üyeleri sürece çekilir:
- *Ailede büyük ya da küçük problem yoktur. Problemlerinizi birlikte konuşarak çözmek için neler yapabilirsiniz?*
  - *Ailenizde problem çözme masası nasıl oluşturabilirsiniz?*
  - *Problemleri konuşmayarak yok etmek yerine ya da aniden düşünmeden tepki vermemek için neler yapabilirsiniz?*
  - *Bizim kültürümüzde suçlayıcı, eleştirici dil maalesef çok yaygındır. Suçlayıcı dil çok incitir. Bu dili bırakmak için birbirinize neler önerirsiniz?*

Sonlandırma (10 dk) • Değerlendirme • Değişimin kanıtlarının paylaşılması • Özet • Ödev • Övgü

10. Oturumu değerlendirmek için aile üyelerine açık uçlu bir soru yöneltiniz ve derecelendirmeli soru sorunuz:
- *Bugün burada olmak sizlere neler kazandırdı? Konuşulanları dinlediğinizde neler düşündünüz ve neler hissettiniz? Önce çocuk/ların sonra ebeveyn/lerin yanıt vermesini bekliyorum.*
  - *Evet şimdi 1-10 arasında puan vermenizi istiyorum. Kendinizi de içine dahil ederek dışarıdan bir göz olarak bakalım ve aile yaşamınıza kaç puan verirsiniz? Kendinize bir aile üyesi olarak kaç puan verirsiniz? Ailenizden ve bir aile üyesi olarak kendinizden ne kadar memnunsunuz?*
  - *1 en düşük ve 10 en yüksek puan; sizin puanınız nedir? Önce çocuk/ların sonra ebeveyn/lerin yanıt vermesini bekliyorum.*

11. Rehber öğretmen/psikolojik danışman daha önceki oturumlardaki verilen derecelendirmeli puanları aileye hatırlatır. Artan puanların **değişimin kanıtı** olarak görmelerini sağlar.

12. Oturum özetlenir ve aileye bir adet Problem Çözme Formu (EK- 7) verilir:

- *Bugün sizlerle özetle ailede problem çözme becerisini ele aldık. Bununla ilgili kısa bilgilerin yer aldığı formu sizlere veriyorum. Yine bu akşam yemeğinden sonra 30 dakika tüm aile üyeleriniz ile "aile sohbeti" yaparken formu incelemenizi istiyorum.... (danışma sürecinin başında problemler yazılıp kutuya/zarfı konulmuş ve kutu/zarf çekmeceye konulmuştu).... Şimdi çekmecedeki kutuyu/zarfı çıkarıp size veriyorum. Formu inceledikten sonra kutuyu/zarfı açınız, kağıtlara yazdığınız ve aileniz ile paylaşamadığınız problemi aile sohbet saatinde paylaşmanızı ve çözüm üretmenizi bekliyorum. (Ödev 1)*

13. Danışma süreci "övgü" ile kapatılır. Bunun için oturum sürecinde tüm aile üyelerini gözlemlenir ve takdir edilecek özellikleri vurgulanır.

14. Haftaya 4. ve son oturum olduğu vurgulanır, randevu tarihi ayarlanır.

Görüşme sonrası izlenim notları

- İzlenim Notu:

.....

.....

.....

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman'a Not

- Aileler danışmaya gelmeye istekli olsalar da sürecin ne kadar yararlı olduğunu fark edemeyebilirler. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanın küçük değişimleri kanıt olarak göstermesi, aile üyelerini motive eder ve kendilerine güven duymalarını sağlar. Ayrıca değişimin kanıtlarını aileye göstermek ailenin cesaretini artırır ve danışma sürecine devam etmelerini sağlar.
- Değişimin kanıtlarını paylaşmak için görüşme sonrası notlarınıza bakınız, danışma sürecinin başlangıcında paylaşınız. Kanıt ararken içerikten ziyade süreçte yaşananlara dikkat ediniz.
- Aile danışmanı iyi bir gözlemcidir. Kelimelerden ziyade konuşma tarzı, beden dili, ses tonu gibi sürece ilişkin gözlemler daha fazla kıymetlidir. Örneğin *"Bugün bir önceki oturumdaki sorunları aynen tekrar ediyorsunuz ancak daha sakinsiniz.... Konuşurken fevri davranmadığınızı ve eşinizin sözünü kesmemeye özen gösterdiğinizi görüyorum.... Ödevlerinizi yapıyordunuz ancak daha fazla önemsedığınızı görüyorum."*
- Her oturum sonu aile üyelerinden kendilerine ve aile yaşamlarına puan vermelerini talep etmişsiniz. Bunları mutlaka not ediniz ve 3. Oturumda değişimin kanıtı olarak gösteriniz.
- 2. ve 3. Oturumda temel becerileri anlatırken yararlandığınız formları, ihtiyaca göre yeniden düzenleyiniz.
- İzlenim notlarınızı yazınız, oturuma ilişkin gözlemlerinizi Özelleştirilmiş Aile-DSYM Gözlem Formuna kaydediniz. Bir sonraki oturum planını inceleyerek hazırlık yapınız.

Ailede Sorunlar ve Çözümler

Hatalı Problem Çözme Yolları:

- Problemleri görmezden gelme ve yok sayma
- Problemleri küçümseme ya da gereğinden fazla abartma
- Aileyi üzmemek için problemleri saklama/söylememe
- Ailede yaşanan sorunlara ilgisizlik
- Problemleri kader olarak görme ve sorumluluktan kaçınma
- Problemleri aile büyüklerinin çözmesini bekleme
- Aile problemlerini sosyal ortamlarda paylaşma

Ailede Kırıcı Konuşma Üslubu:

- 1. Suçlayıcı Dil:** Sürekli kendisini haklı diğer aile üyelerini hatalı bulma ve eleştirici konuşma tarzıdır. Her fırsatta "Ben demiştim....." demeyi tercih eder.
- 2. Alttan Alan Dil:** Ailede sorunlar büyümesin, uzamasın diye sakın kalan ve susan kişilerdir. Çoğunlukla "Tamam hata bende, sen doğrusun haklısın." diyerek karşı tarafı sakinleştirmeye çabalar.
- 3. Akılcı Dil:** Ailenin bilge kişisi gibi konuşur ve diğer üyeleri ustaca incitir. Sakince "Ben sizden daha akıllıyım" üslubu ile diğer aile üyeleri ile alay eder.
- 4. Patavatsız Dil:** Ailede yaşanan sorunlar ile ilgilenmez, eğlenmek ve keyif almaya odaklanır. Ailede önemli bir konu ele alınırken "Sıkıldım birlikte film izleyelim mi?" diyebilir.

Ailede Sen, Ben ve Biz Dili:

- **Sen dili** ile aile üyelerini yargılar, eleştirir ve kendimizden uzaklaştırırız. Örneğin; Sen hep böyle davranıyorsun.... Senin gibi fazla zeki değilim.... Sen her şeyi bildiğini sanan ukalası.
- **Ben dili** ile kendi düşünce ve duygularımızı paylaşırız. Ben dili ile, aile üyelerinin bize empati ile yaklaşmasına destek oluruz. Örneğin; Kimse beni dinlemediği için, kendimi değersiz hissediyorum.... Ailede yardım istediğimde destek olunmaması, beni kırıyor ve geriliyorum.
- **Biz dili** ile problem kişiselleştirilmez, ailenin sahiplenmesini ve birlikte çözüm önerisi bulmaya teşvik ederiz. Örneğin; Ailemizde sorunlarımızı birlikte konuşmuyoruz.... Yemek masasında TV izleyerek yemek yiyoruz... Kaliteli zaman geçirmek için çaba harcamıyoruz.... Birbirimizi empati ile dinlemiyoruz.

4. OTURUM

Güçlü Aile Yapısı

Süre
50-60 Dk.

Oturum Amacı

Son oturumun amacı, aile yapısını şimdiki ve gelecekteki zorlu yaşamlarına karşı güçlendirmektir. Modelde ön plana çıkan boyutlarda (bireysellik-bütünlük, denge, iletişim, kurallar, alt sistemler, kök aile ve üst sistem) ailenin güçlenmesi için farkındalık kazandırılacak ve değişime teşvik edilecektir.

Kazanım/lar

• Aile yapısını güçlendirmek için yeni davranış örüntülerini nasıl geliştireceğini kavrar.

Danışan/lar

• İki ebeveyn (anne-baba), özel çocuk, varsa kardeş

Araç - Gereç, Materyal

- EK-8: Güçlü Aile Formu
- Özelleştirilmiş Aile-DSYM Öz Değerlendirme Formu (FORM-3)
- Katılım Belgesi

Danışma Süreci

• Süreç "başlangıç, çalışma ve sonlandırma" olmak üzere üç aşamadan oluşur.

Başlangıç (10 dk.) • Sosyal aşama • Ödev incelemesi • Isınma oyunu

1. Her aile üyesi ile genel sohbet edilip süreç başlatılır.
2. 3. Oturum sonunda verilen ödev ele alınır. Aile üyelerinin ödevleri yaparken neler düşündükleri ve hissettikleri sorulur; birbirlerine söyleyemedikleri problemleri paylaşmanın kendilerine ve aile bağlılıklarında nasıl etkisi olduğu sorulur.
3. Isınma oyunu ile aile üyelerinin danışma sürecine hazırlanması sağlanır:
  - Bugün son oturumumuz, aileniz ilgili bir minik paylaşım yapma fırsatınız olsun istiyorum..... Şimdi birlikte düşünelim ve yönelttiğim sorulara ilk aklınıza geldiği gibi cevap vermenizi bekliyorum.
  - Ailenizde şefkati kim/ler temsil ediyor?... Ailenizde güveni kim/ler temsil ediyor?..... Ailenizin minik şirini kim/ler?..... Ailenizde yardımseverliği kim/ler temsil ediyor?..... Ailenizde komikliği/eğlenceyi kim/ler temsil ediyor?.... Ailenizin en sevdiğiniz özelliği?... Ailenizi en sevdiğiniz yemek ile özdeşleştirseniz bu ne olurdu?.... Son olarak ailem kelimesi size ne anlam ifade ediyor?

Çalışma (30 dk.)

4. Rehber öğretmen/Psikolojik danışman EK-8'den yararlanarak; güçlü aile yapısı hakkında kısa bilgi verir ve **dönüşlü sorular** ile aile üyelerinin yeni davranışlar üretmeleri teşvik edilir.

* **Güçlü ailelerde her aile üyesi hem kendi kişisel gelişimi için hem de ailesi için çaba harcar. Ülkemizde çoğunlukla kişisel gelişim denilince sadece çocuklar akla gelir. Oysaki biz yetişkinlerin gelişiminden bahsederiz. Sadece eş ve ebeveynler olarak yaşamayız, kendimiz içinde varız. Buna ben-biz dengesi denilir. Ne tamamen ben ne de sadece aile odaklı olmalıyız. Bu hususta yetişkin aile üyelerine (yani ebeveynlere) sormak isterim:**

- Kendi kişisel gelişiminiz için neler yapıyorsunuz? Başka neler yapabilirsiniz?
- Belediye, halk eğitim merkezlerinin yetişkinlere yönelik ücretsiz kursları var. Bunları biliyor musunuz?
- Mesleki gelişiminiz için neler yaparsınız? Yeni hobiler edinmek için neler yapabilirsiniz?
- Yetişkinler ve çocuklar ailede birbirlerinin rahatı ve huzuru için neler yapıyor? Başka neler yapabilirsiniz?

* **Ailemizin dengesi zorlu zamanlarda bozulabilir. Bizden kaynaklanan problemler ya da bizim dışımızda doğal afetler gibi travmalar ailemizin dengesini bozabilir. Önemli olan problemleri görmezden gelmek değil; çözmek için çabalamak, bizi aşılırsa yardım aramaktır. Bu konuda size sormak isterim:**

- Problemlerinizi çözmek için neler yapıyorsunuz?
- İhtiyaç duyduğunuzda kurumsal desteklerden yararlanmak için neler yapabilirsiniz?
- Rehberlik ve psikolojik danışma servisimiz, öğretmenlerimiz ile iletişiminizi artırmak için neler yapabilirsiniz?

* **Ailede sürekli etkileşim ve iletişim halindeyiz. Güçlü aileler duygu ve düşüncelerini ben ve biz dili ile ifade eder, birbirlerini empati ile dinlerler. Empati ile dinlemek aynı zamanda birbirimize saygı duyduğumuzu ve önemseyişimizi gösterir. Bu konuda sormak isterim:**

- Ailede iletişiminizi artırmak için neler yapıyorsunuz? Başka neler yapabilirsiniz?
- Her oturum sonrası sizlere "bugün akşam 30 dakika aile sohbeti yapın" ödevi verdim. Bu aile sohbetleri sizin etkileşiminizi nasıl etkiledi?
- Empatik dinleme, ben-biz dili ile kendinizi ifade ediyor musunuz? Bu becerinizi artırmak için neler yapabilirsiniz?

* **Kurallar bizi kısıtlamak, bizi engellemek için değildir. Kurallar aile yaşamımızı düzenleyerek birlikte sevgi-saygı ortamında yaşamamıza yardım eden yönergelerdir. Güçlü ailelerde açık, net ve herkesin benimsediği temel kurallar vardır. Yine sizlere sormak isterim:**

- Ailenizde kurallar var mı? Neler?
- 1. Oturumun sonunda ödev olarak kural belirlemenizi istemiştik. Belirlediniz mi? Aile ortamınızı bu kurallar nasıl etkiledi?
- Aile yaşamınızı düzenlemek için başka hangi kurallara ihtiyacınız olabilir? Yeni kural öneriniz var mı?
- Kuralları birlikte almak ve duruma göre güncellemek için neler yapabilirsiniz?

* **Çekirdek ailelerde eş, ebeveyn ve kardeş grupları (alt sistemleri) vardır. Güçlü ailelerde eşler arasında uyum ve bağlılık vardır. Ebeveynler çocuklarının gelişimi için ortak sorumluluk alırlar ve ortak tutum benimserler. Çocuklar da kardeşleri ile iş birliği yapar, birbirini desteklerler. Peki sizlere şunu sormak istiyorum:**

- Eşler uyumlarını artırmak için neler yapıyor? Başka neler yapabilir?
- Eşler birlikte baş başa zaman geçirmek için neler yapabilir?
- Ebeveynler çocuklarının iyiliği için ortak tutum geliştirmek için neler yapabilir?
- Çocuklar arasında iş birliği, paylaşmanın artması için neler yapılabilir?

* Sağlıklı çekirdek aileler, kök aileleri ile ne fazla iç içe ne de çok uzaktır. Özellikle çocukların gelişiminde büyük ebeveynler destek olurlar. Sağlıklı ailelerde kök aile dışında komşu, sosyal arkadaşlar ile güzel ilişkiler vardır. Ailece destek alacağımız, güzel etkinlikler yapacağımız sosyal çevremiz vardır. Ayrıca ihtiyaç duyarsak rehberlik ve psikolojik danışma servisinden, RAM'lerden, aile danışma merkezlerinden destek alırız.

- Kök aileniz ve akrabalarınız sosyal destek kaynaklarınızdır. Akrabalarınız ile ilişkilerinizi güçlendirmek için neler yapabilirsiniz?
- Sosyal arkadaşlarınız ile eğlenceli etkinlikler yapmak için neler yapabilirsiniz?
- İhtiyaç duyduğunuzda hangi kurumlardan destek alabilirsiniz? Bunlar hakkında nasıl bilgi edinebilirsiniz?
- Özellikle çocuklarınızın gelişimi için hangi kurumlardan destek alıyorsunuz? Başka hangi kurumlara nasıl ulaşabilirsiniz?

Sonlandırma (10 dk) • Değerlendirme • Özet • Değişimin kanıtlarının paylaşılması

• Ödev • Övgü ve katılım belgesi

5. Hem oturumu hem de tüm süreci değerlendirmek için aile üyelerine açık uçlu bir soru yöneltiniz ve derecelendirmeli soru sorunuz:

- Her oturum sonunda sizlere hem kendinizi hem de ailenizi değerlendirmenizi istedim. Şimdi tüm danışma sürecini düşünerek hem kendinizi hem de ailenizi puanlamayı istiyorum. Yine 1 ile 10 puan arasında bir puan vermenizi istiyorum. 1 en düşük ve 10 en yüksek puan olmak üzere puan vermenizi bekleyeceğim. Kendinizi de içine dahil ederek dışarıdan bir göz olarak bakalım ve aile yaşamınıza kaç puan verirsiniz? Kendinize bir aile üyesi olarak kaç puan verirsiniz? Ailenizden ve bir aile üyesi olarak kendinizden ne kadar memnunsunuz?
- Ayrıca danışma sürecinden yararlanmanızı puanlamayı istiyorum. Yaklaşık bir aydır beraberiz. Bu süreçte siz ve aileniz danışma sürecinden ne kadar yararlandınız ve değiştiniz? Kendi değişiminize ve ailenizin değişimine kaç puan verirsiniz?

6. Dört oturumun ana hatları özetlenir.

7. Rehber öğretmen/ psikolojik danışman danışma notlarından ve gözlemlerinden yararlanarak, ailenin bu süreçte elde ettiği **kazanımları ve somut kanıtları** paylaşır.

8. Dört hafta sonra eşler/ebeveynler ile "izleme oturumu" yapılacağı vurgulanır. İzleme oturumunun randevusu ayarlanır.

9. Ebeveynlere birer adet Özelleştirilmiş Aile-DSYM Değerlendirme Formu (FORM-3) verilerek doldurmaları istenilir.

10. Son ödev verilir:

- Dört hafta süresince burada birlikte aile yaşamınızı inceledik ve ödevler aracılığı ile güçlendirmeye çalıştık. Bu süreçte sizlere formlar verdim ve aile sohbetlerinde incelemenizi istedim. Son olarak bugünkü Güçlü Aile Formunu (EK-8) incelemek için bu akşam aile sohbeti yapınız. Bundan sonra da haftada bir gün 30 dakika "aile sohbet saati" ilan ederek, ailenizi güçlendirmek için birlikte neler yapabileceğinizi konuşunuz.

11. Danışma süreci "övgü" ile kapatılır ve aileye katılım belgesi takdim edilir.

Görüşme sonrası izlenim notları

- İzlenim Notu:

.....

.....

.....

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman'a Not

- Dezavantajlı ailelerde değişim zordur ve radikal değişimler beklemeyiniz. Süreci kapatırken gözlemlediğiniz küçük değişimleri aile ile paylaşınız.
- Aile-DSYM'de birincil dereceden değişimler yeterlidir. Birincil değişimler, küçük değişimlerdir ve ailenin küçük adımlarla daha işlevsel olmasını sağlar.
- Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler dezavantajlı aile sınıfında yer alırlar. Aile ve çocukların ön planda olduğu, önemsendiği kültürümüzde; çocukların yetersizliğini kabul etmenin çok zor olduğu unutulmamalıdır. Özel çocuklarının doğumu ile travma geçiren, bu çocuğun bir ceza olarak kendilerine verildiğini düşünen ebeveyn sayısı oldukça fazladır. Bu ailelerin danışmanlık hizmetine ihtiyaçları vardır, destek kaynaklarından yararlanmaya da açıktırlar. Ancak aile yapılarının değişmesinde zamana ihtiyaçları olduğu unutulmamalı, birincil değişimlerin aslında "önemli" olduğu kabul edilmelidir.
- Son oturumu aile yapısını güçlendirmeye ayırınız ve dönüşlü sorular ile aileyi cesaretlendiriniz.
- Anneler genellikle danışmaya açıktır ve gönüllü olarak katılırlar. Babaların katılımını takdir ediniz ve özel çocuklarını kabul etmeleri ve gelişimleri için sorumluluklarının artmasını teşvik ediniz.
- Özellikle ev hanımı konumunda olan anneler, özel çocukları ile ilgilenmekten kendilerine zaman ayıramamakta ve tükenmişlik yaşamaktadırlar. Onların aile dışında kendilerini geliştirecekleri, kişisel gelişimlerini güçlendirecekleri kurumları fark etmelerini ve katılımlarını teşvik ediniz.
- İl/ilçenizdeki ve yakın çevrenizdeki, özel eğitim ihtiyacı olan çocuk ve aileler ile ilgili kamu ve özel kurumları araştırarak ailenin yararlanması için teşvik ediniz.
- Rehberlik ve psikolojik danışma servisine sıkça gelmeleri, bağlı bulunduğunuz RAM ve benzeri kurumlar ile etkileşimlerinin güçlendirilmesinin çocuklarının gelişimlerinde kıymetli olduğunu vurgulayınız ve yararlanmaları için teşvik ediniz.
- EK-8'deki formu aileye vermeden önce, çevrenizde özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip ailelere hizmet sunan kamu-özel kurumları araştırarak ekleyiniz. Özellikle belediye, kaymakamlık gibi ücretsiz hizmetleri araştırmaya özen gösteriniz.
- Oturum sonunda ebeveyn/lerden Özelleştirilmiş Aile-DSYM Öz Değerlendirme Formu (FORM-3) doldurmalarını isteyiniz. Çocuklardan form doldurmaları istenilmeyecektir.
- Aileye "katılım belgesi" vererek, teşekkür ediniz.
- Bu kitapta katılım belgesi verilmemiştir, okulunuzun tarzına göre hazırlayınız.
- İzlenim notlarınızı yazınız, oturuma ilişkin gözlemlerinizi Özelleştirilmiş Aile-DSYM Gözlem Formuna kaydediniz. İzleme oturumunun planını inceleyerek hazırlık yapınız.

Güçlü Ailem

- Bireysellik ve bütünlük dengesi:

* Güçlü ailelerde; her aile üyesi hem kendi kişisel gelişimi için hem de ailesi için çaba harcar. Kişisel gelişim denilince "çocuklar" akla gelir. Oysa, kişisel gelişim ile yetişkinlerin gelişiminden bahsedilir. Ailede yetişkinler sadece eşler ve ebeveynler rolünde değildir aynı zamanda kendisi içinde çabalar. Buna ben-biz dengesi denilir. Ne tamamen ben ne de sadece aile odaklı olmalıyız. Şu iki soruya odaklanınız:

1. Kendiniz için neler yapıyorsunuz?
2. Aileniz için neler yapıyorsunuz?

- Ailede dengeyi koruma:

* Ailemizin dengesi zorlu zamanlarda bozulabilir. Bizden kaynaklanan problemler ya da bizim dışımızda doğal afetler gibi zor zamanlar, ailemizin dengesini bozabilir. Önemli olan problemleri görmezden gelmek değil; çözmek için çabalamak, bizi aşıyorsa yardım aramaktır. Şuna odaklanınız:

1. Ailenin olası problemlerine şimdiden nasıl önlem alabilirsiniz?
2. İhtiyaç halinde kimlerden ve nerelerden destek alabilirsiniz?

- İletişim:

* Ailede sürekli etkileşim ve iletişim halindeyiz. Güçlü aileler duygu ve düşüncelerini ben-biz dili ile ifade eder, birbirlerini empati ile dinlerler. Empati ile dinlemek aynı zamanda birbirimize saygı duyduğumuzu ve önemseyişimizi gösterir. Şuna odaklanınız:

1. Ailede iletişimi güçlendirmek için neler yapabiliriz?
2. Aile üyelerinin "aile sohbet saatini" benimsemesi için neler yapabiliriz?
3. İletişimde ben ve biz dilini nasıl teşvik edebiliriz?

- Kurallar:

* Kurallar bizi kısıtlamak, bizi engellemek için değildir. Kurallar aile yaşamımızı düzenleyerek birlikte sevgi-saygı ortamında yaşamamıza yardım eden yönergelerdir. Güçlü ailelerde açık, net ve herkesin benimsediği temel kurallar vardır. Şuna odaklanınız:

1. Ailemizde temel kurallar belirlendi mi?
2. Kurallara uymayı teşvik etmek için neler yapabiliriz?

- Ailede gruplar:

* Çekirdek ailelerde eş, ebeveyn ve kardeş grupları (alt sistemleri) vardır. Güçlü ailelerde eşler arasında uyum ve bağlılık vardır. Ebeveynler çocuklarının gelişimi için ortak sorumluluk alırlar ve ortak tutum benimserler. Çocuklarda kardeşleri ile iş birliği yapar, birbirini desteklerler. Şuna odaklanınız:

1. Eşiniz ile ilişkinizi güçlendirmek, sevgi ve bağlılığınızı artırmak için neler yapabilirsiniz?
2. Ebeveynlerin eşit sorumluluk alması, ortak tutum benimsemesi için neler yapabilirsiniz?
3. Varsa kardeş dayanışmasını artırmak için neler yapabiliriz?

- Kök aile etkileşimi ve sosyal çevre:

* Sağlıklı çekirdek aileler, kök aileleri ile ne fazla iç içe ne de çok uzaktır. Özellikle çocukların gelişiminde büyük ebeveynler destek olurlar. Sağlıklı ailelerde kök aile dışında komşu, sosyal arkadaşlar ile güzel ilişkiler vardır. Ailece destek alacağımız, güzel etkinlikler yapacağımız sosyal çevremiz vardır. Şuna odaklanınız:

1. Kök aile ilişkilerimizi nasıl düzenleyebiliriz?
2. Sosyal ilişkilerimizi nasıl düzenleyebiliriz?

- Üst sistemden destek alma:

* Sağlıklı aileler kendilerini aşan sorunları büyütmeden destek ararlar. Çevrelerinde destek alabileceği kamu-özel kurumları araştırır ve mümkünse önceden iletişime geçerler. Şuna odaklanınız:

1. Rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile etkileşimi nasıl artırabiliriz?
2. Rehberlik ve Araştırma Merkezinden hangi konularda destek alabiliriz?

İZLEME OTURUMU

İşlevsel Aile

Süre
30-40 Dk.

Oturum Amacı

• İzleme oturumunun amacı ailenin danışma sürecinde edindiği kazanımları ne kadar hayata geçirebildiğini kontrol etmektir. Ayrıca bunun sorumluluğunun ebeveynlerde olduğunun kavranması hem özel çocuğun gelişimi hem de tüm aile yapılarının zorlu yaşamlara karşı güçlendirilmesi için 'gelecekte' neler yapılabileceği ele alınır.

Kazanım/lar

• Aile danışması sürecinde elde ettiği becerileri ailesini güçlendirmek için nasıl kullanacağını kavrar.

Danışan/lar

• İki ebeveyn (anne-baba), özel çocuk, varsa kardeş

Araç - Gereç, Materyal

- EK-8: Güçlü Aile Formu
- Özelleştirilmiş Aile-DSYM Öz Değerlendirme Formu (FORM-3)

Danışma Süreci

• Süreç "başlangıç, çalışma ve sonlandırma" olmak üzere üç aşamadan oluşur.

Başlangıç (10 dk.) • Sosyal aşama • Gözlemlerin Paylaşımı • Ödev incelemesi

1. Ebeveyn/ler ile genel sohbet edilerek süreç başlatılır.
2. Özel çocuğun aile ortamındaki davranışları, ebeveyn ve kardeş ilişkileri sorulur.
3. Özel çocuğun okuldaki davranışları aileye iletilir. Bunun için öğretmenden alınan ve rehber öğretmen/psikolojik danışmanın çocuk hakkındaki kendi gözlemleri aile ile paylaşılır.
4. Oturum sonunda verilen ödev ele alınır. Haftada bir gün aile sohbeti yapıp yapmadıkları ve Güçlü Aile Formunu (EK-8) inceleyip hangi düzenlemeleri yaptıkları sorulur.

Çalışma (20 dk.)

5. Rehber öğretmen/Psikolojik danışman EK-8'den yararlanarak; güçlü aile yapısı hakkında "tekrar" kısa bilgi verir, ailenin bu boyutlardaki değişimi incelenir ve **dönüşlü sorular** ile aile üyelerinin yeni davranışlar üretmeleri teşvik eder:

- *Aile hayatımızda bizden ya da çevremizden, ülke ve Dünya şartlarından kaynaklanan pek çok sorunlar ile karşılaşyoruz. Bizler de zaman zaman zorlanıyoruz.... Zorluklar ile mücadelede en önemli kaynağımız kendi ailemizdir. Sizler ebeveynler olarak bu aileyi korumak ve güçlü tutmaktansorumlusunuz. Bu zor bir görev ancak gözlemlediğim kadarı ile bunu başarıyorsunuz, sizleri takdir ediyorum.... Danışma sürecinden pek çok kazanım elde ettiğinizi ve bunu ailenizde uygulamaya çalıştığınızı gözlemliyoruz. Unutmayınız çocuklar ailenin aynası gibidir. Çocuğunuzun okuldaki davranışlarında, ailesindeki huzurlu ve mutlu ortam yansıyor ve bunu bizler gözlemliyoruz.... Bugün size son oturumda verdiğim Güçlü Aile formunu tekrar inceleyelim ve bundan sonra aile yapınızı güçlendirmek için neleri yapabileceğinizi ele alalım istiyorum.*

6. Ebeveyn/lere bir adet Güçlü Aile formu (EK-8) tekrar verilir ve dönüşlü sorular ile düşünmeleri teşvik edilir:

- *Güçlü ailelerde **"ben-biz dengesi"** önemli demiştik. Kendiniz için ve aileniz için neler yaptınız? Hem kendi gelişiminiz hem de aileniz için çabalıyor musunuz? Bunlar özel çocuğunuzun gelişimini nasıl etkiledi? Bundan sonraki aile yaşamınızda neler yapmayı planlıyorsunuz?*
- *Olası problemlere karşı ailenizin **dengesini** korumak için neler yaptınız? Bunlar özel çocuğunuzun gelişimini nasıl etkiledi? Bundan sonraki aile yaşamınızda neler yapmayı planlıyorsunuz?*
- *Güçlü ailelerde iletişim çok çok önemlidir. Aile sohbet saatlerini uygulayabildiniz mi? Duyularınızı ve isteklerinizi ben ve biz dili ile konuşmaya başladınız mı? İletişim tarzınız özel çocuğunuzun gelişimini nasıl etkiledi? Bundan sonraki aile yaşamınızda iletişimi artırmak için neler yapmayı planlıyorsunuz?*
- ***Kurallar** ailenin yapısını güçlendirir. Size ilk oturumlarda kural belirlemenizi istemiştik. Kuralları belirleyip uygulayabildiniz mi? Bu kurallar aile atmosferinizi nasıl etkiledi? Kurallar özel çocuğunuzun gelişimini nasıl etkiledi? Bundan sonraki aile yaşamınızda hangi kuralların olmasını planlıyorsunuz?*
- *Güçlü aileyi güçlü yapan en önemli faktör **eş uyumu** ve ilişkisidir. Çocuklarımız hem kendilerini seven hem de birbirini seven ebeveynleri olmasını isterler ve bu onların gelişiminde kritik rol oynar. Eşiniz ile ilişkiniz nasıl? Birbirinizin ihtiyaçlarına özen gösteriyor musunuz? Eşiniz ile birlikte etkinlik/ler yapabiliyor musunuz? Özel çocuk için birbirinizi suçlama ve itham etme gibi olumsuzluklar yaşanıyor mu? Ebeveynler olarak özel çocuğunuzun gelişimi için ortak sorumluluk alıyor musunuz? Bundan sonraki aile yaşamınızda hem eş ilişkinizde hem de ebeveyn olarak sorumluluklarınız için neler yapmayı planlıyorsunuz?*
- ***Kök aileniz ve sosyal çevreniz** ile ilişkileriniz nasıl? Kök aileniz özel çocuğunuzun bakımı ve gelişimine destek veriyor mu? Sosyal çevreniz özel çocuğunuzun gelişimine katkı veriyor mu? Bundan sonraki aile yaşamınızda kök aile ve sosyal çevreniz ile etkileşiminizi nasıl düzenlemeyi planlıyorsunuz?*
- *Okulumuz ve **rehberlik ve psikolojik danışma servisimiz** ile ilişkiniz nasıl? Okul yöneticilerimiz, öğretmenlerimiz ve benimle ilişkinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Okulumuz daha sık gelmeniz özel çocuğunuzun gelişimini nasıl etkiledi?*
- *İhtiyaç halinde **farklı kurumlardan** destek aldınız mı? Özel çocuğunuzun bakım ve gelişimi için belediye, kaymakamlık gibi kurumlardan ve derneklerden nasıl destek almayı düşünüyorsunuz? Bunun için neler yapabilirsiniz?*

Sonlandırma (10 dk) • Değerlendirme • Kanıtların paylaşımı • Ödev • Övgü

7. Ebeveyn/lerin tüm süreci değerlendirmeleri için açık uçlu bir soru yöneltiniz:
  - Sizlerle yaklaşık iki aydır etkileşim halindeyiz. Bu süreçte siz ve aileniz danışma hizmetimizden ne kadar yararlandınız ve değiştiniz? Sizlere daha iyi hizmet sunmamız için neler önerirsiniz? Özellikle benden bundan sonraki süreçte neler bekliyorsunuz?
8. Danışma notlarından ve gözlemlerden yararlanılarak, ailenin bu süreçte elde ettiği kazanımları ve somut kanıtları paylaşır.
9. Danışma sürecinde tutulan izlenim notları ve süreç ana hatları ile özetlenir.
10. Ebeveyn/lere birer adet Özelleştirilmiş Aile-DSYM Öz Değerlendirme Formu (FORM-3) verilerek doldurmaları istenilir.
11. Danışma süreci "övgü" ile kapatılır.

Görüşme sonrası izlenim notları

- İzlenim Notu:

.....

.....

.....

Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman'a Not

- İzleme oturumundan önce öğretmenlerden çocuk ve ailesi hakkında bilgi alınız.
- İzleme oturumunda hem değerlendirme hem de gelecek aile yaşamına ilişkin farkındalık oluşturmaya gayret ediniz.
- Danışma sürecinin son olmadığını, rehberlik ve psikolojik danışma servisinin her zaman yanlarında olduğunu ve özel çocukları için iş birliğinin önemini tekrar vurgulayınız.
- İzlenim notlarınızı yazınız ve tüm belgeleri dosyalayarak muhafaza ediniz.

**Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü**

Bu kitap Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir. Para ile satılmaz.